

Özgürlüğe Saygısızlık: Devletin Göz Yaşartıcı Gazı Silah Olarak Kullanması ve Türkiye'deki Sağlık Çalışanlarına Yönelik Saldırıları

PHR- İnsan Hakları İçin Doktorlar

Eylül 2013

İnsan Hakları İçin Doktorlar Hakkında

İnsan Hakları İçin Doktorlar (PHR) tıbbi ve bilimi kitlesel mezalimi ve ciddi insan hakları ihlallerini belgelemek ve bunlara dikkat çekmek için kullanır.

PHR, 1986 yılında, sağlık çalışanlarının uzmanlık vasıfları, etik görevleri ve güvenilir sesleriyle insan hakları ihlallerine son vermek bakımından benzersiz bir konuma sahip oldukları fikriyle kuruldu. PHR araştırmalarını ve uzmanlığını ihlale maruz kalan sağlık çalışanlarını savunmak, işkenceyi önlemek, kitlesel mezalimi belgelemek ve insan haklarını ihlal edenlerden hesap sorulmasını sağlamak için seferber eder.

PHR, aralarında Afganistan, Bahreyn, Burma, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, İran, Irak, Kenya, Libya, Sudan, Suriye ve ABD'nin de bulunduğu 40'ı aşkın ülkede çalışmalar yürütmüştür.

1996'da, PHR, Türkiye'de işkencenin yaygın ve sistematik biçimde kullanıldığını ve doktorların bu uygulama konusundaki suç ortaklığını belgelemiştir. 1999'da, PHR, İstanbul Protokolü olarak bilinen, İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi için El Kılavuzu'nun geliştirilmesine yönelik uluslararası çalışmalara öncülük etmiştir.

Teşekkür

Bu rapor Michele Heisler (Doktor, PHR gönüllü tıp danışmanı, PHR yönetim kurulu üyesi, Michigan Üniversitesi Tıp Okulu iç hastalıkları, sağlık davranışı ve sağlık eğitimi profesörü, Ann Arbor VA Klinik Yönetim Araştırmaları araştırmacı bilimci, Michigan Üniversitesi Robert Wood Johnson Vakfı Klinik Burslar Programı ortak yöneticisi ve Michigan Üniversitesi Tıp Okulu Küresel ARAŞTIRMA programı başkan yardımcısı); Vincent Iacopino, (PHR kıdemli tıp danışmanı, Minnesota Üniversitesi Tıp Okulu yardımcı doçent ve Kaliforniya Üniversitesi Berkeley İnsan Hakları Merkezi kıdemli araştırma görevlisi); DeDe Dunevant (PHR iletişim müdürü) ve Eliza B. Young (PHR yayın koordinatörü) tarafından hazırlanmıştır. Bu rapor Michele Heisler, Vincent Iacopino ve DeDe Dunevant tarafından 25 Haziran-2 Temmuz 2013 tarihleri arasındaki bir haftalık Türkiye ziyareti sırasında yapılan araştırmalara dayanmaktadır.

Bu raporun hazırlanması sırasında, aralarında Donna McKay (müdür), Susannah Sirkin (uluslar arası politika ve partnerlik ve kıdemli danışman); Hans Hogrefe (Washington müdürü ve baş politika uzmanı); Andrea Gittleman (yasal danışman) ve Marissa Brodney (program yardımcısı) bulunan PHR liderliği ve çalışanlarının yaptığı gözden geçirme çalışmalarından

da yararlanılmıştır. PHR asistanı Emily Nee arka plan araştırmalarına katkıda bulundu ve çalışmanın yürütülmesine yardımcı oldu; PHR asistanları Keith Armstrong, Jacquelyn Gitzes ve Hadley Griffin de raporun redaksiyonuna katkıda bulundular.

Bu raporun hazırlanması sırasında Catherine DeAngelis (PHR yönetim kurulu üyesi, Johns Hopkins Üniversitesi Tıp Okulu emekli profesörü (pediyatri) ve Kamu Sağlığı Okulu (Sağlık Hizmeti Yönetimi) ve Journal of the American Medical Association emekli editörü); Donna Shelley, (PHR yönetim kurulu üyesi, tıp ve nüfus sağlığı yardımcı doçent ve New York Üniversitesi Tıp Okulu Nüfus Sağlığı Bölümü araştırma geliştirme müdürü ve Küresel Kamusal Sağlık Programı öğretim üyesi) ve Lois Whitman (PHR yönetim kurulu üyesi, Human Rights Watch Çocuk Hakları Bölümü kurucusu ve eski müdürü (1994–2012)) tarafından yapılan çalışmalardan da yararlanılmıştır.

PHR deneyimlerini PHR ekibiyle paylaşan Türkiye yurttaşlarına ve sağlık çalışanlarına ve politik, dinsel veya etnik kimliklerini bir yana bırakarak Türkiye’de yaşayan herkesin sağlığı ve iyiliği ile derinden ilgilenen ve bu çalışmayı mümkün kılan hükümet dışı örgütlere sonsuz teşekkürlerini iletir.

Yöntem ve sınırlamalar

Bu raporda yer alan bulgular İstanbul ve Ankara’da (Türkiye) 25 Haziran-2 Temmuz 2013 tarihleri arasındaki bir hafta boyunca yürütülen soruşturmaya dayanmaktadır. İnsan Hakları İçin Doktorlar (PHR) ekibi aşırı güç kullanımı ve tıbbi yansızlık ihlalleri konusunda bağımsız kanıtlar toplamıştır. Bu ihlallerin yapısını ve ölçeğini değerlendirmek için, PHR polis şiddetine ve tıbbi yansızlık ihlallerine maruz kalan veya tanık olan sağlık çalışanı olan ve olmayan kurbanlar ve tanıkların 53’ü ile görüşmeler yapmıştır. Ekip ayrıca ihlalleri belgeleme sürecinde olan örgütlerin temsilcileriyle de görüşmeler yapmıştır. Ekip aralarında Türk Tabipleri Birliği (TTB), Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV), İnsan Hakları Derneği (İHD), Çağdaş Avukatlar Derneği, Türkiye Barolar Birliği ve diğer hükümet dışı örgütlerin de aralarında olduğu diğer kaynaklardan alınan ikincil bilgileri de incelemiştir. PHR çeşitli defalar Türkiye sağlık bakanı ile görüşme talebinde bulunmuş ancak görüşme talebi kabul edilmemiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme enstrümanlarının niteliksel özellikleri açısından, ekip PHR tarafından, aşırı güç kullanımı ve tıbbi yansızlık ihlallerinin gerçekleştiği benzer ortamlarda kullanılan sağlık ve hak enstrümanlarını kullanmıştır. PHR ekibi görgü tanıklarının açıklamalarını diğer tanıklardan, haberlerden, videolardan, yasal kayıtlardan, tıbbi belgelerden ve diğer kaynaklardan edinilen bilgilerle karşılaştırmaya çalışmıştır.

PHR’nin Etik Gözden Geçirme Kurulu, bu araştırmayı onaylamıştır. PHR araştırma ve soruşturmalarda insan öznelere korunmasını garanti altına almak için 1996’dan bu yana böyle bir kurula sahiptir. Kurul yönetmelikleri, akademik Kurumsal Araştırma Kurulları tarafından kullanılan Başlık 45 CRF Bölüm 46 hükümlerine dayanmaktadır (bakınız: <http://ohsr.od.nih.gov/guidelines/45cfr46.html>). PHR’ın insan öznelere ilgilendiren araştırma ve soruşturmalarının tamamının Kurul tarafından onaylanması ve 2000 yılında gözden geçirilen Helsinki Deklarasyonu uyarınca yürütülmesi zorunludur.

PHR ekibi, görüşmelerin tamamı için, her bir görüşme öznesinden, PHR, soruşturmanın amacı ve katılmanın potansiyel yararları ve riskleri konusunda ayrıntılı bir açıklama yapıldıktan sonra, bilgilendirilmiş sözlü onay almıştır. PHR görevlileri, her görüşmeden önce, görüşmecinin ismini saklı tutmayı isteyip istemediğini kesinleştirmiştir. İsimlerinin saklı tutulmasını isteyenler konusunda, PHR araştırmacıları kimliklerini gizlemek için her türlü çabayı göstermiştir. PHR araştırmacıları isimlerini kaydetmemiş, bu görüşmelerin sesli veya görüntülü kaydını yapmamıştır. Tercümanlarla birlikte kapalı bürolarda görüşmeler yürütülmüştür. Katılımcılar istedikleri anda görüşmeyi durdurma veya herhangi bir soruya yanıt vermeme hakkına sahipti. Gösteriler sırasında şiddete maruz kalan birçok kurbanın kimlikleri zaten bilindiği için, görüşmecilerin çoğu isimlerinin açıklanmasına izin vermiştir. Görüşülen bütün sağlık ve yasa çalışanları isimlerinin bu raporda kullanılmasına yetki vermiştir. Söz konusu araştırmanın yedi günlük kısa bir zaman dilimi içinde yürütülmüş bir acil alan araştırması olması veri alındığında, rapor süre, ölçek ve erişim bakımından sınırlamalara tabidir. Mevcut araştırmanın ölçeği olaylar konusunda yazılan bütün yazıların ve video belgelerin tam bir analizine imkân vermemiştir. Elinizdeki PHR araştırma çalışması insan hakları ihlalleri konusundaki bütünlüklü veya kapsamlı açıklama veya rapor olmaktan ziyade, nokta vuruşlu, kısmi bir çalışma olarak ele alınmalıdır. Bu sınırlamalar bir yana, çalışma bilgilendirilmiş tavsiyelerde bulunulması için yeterli sağlam veriler üretmeyi başarmıştır.

Yönetici Özeti

Türkiye hükümeti, 2013 Mayıs ayında başlayan barışçıl gösterilere tepki olarak, gereksiz ve yaygın biçimde güç kullandı ve yaralılara uluslararası tıbbi etik standartlar ve Türkiye hukuku uyarınca cesaretle sağlık hizmeti sunan bağımsız sağlık personeline saldırdı.

Başlangıçta göstericiler hükümetin İstanbul Taksim Meydanı'nın bir bölümünü oluşturan Gezi Parkı'nı yıkma planlarını protesto etmek için toplanmışlardı. Hükümetin barışçıl protestolara yönelik şiddetli tepkisi Türkiye'nin dört bir yanına yayılan, Başbakan Tayyip Erdoğan'ın otokratik yönetim tarzına ve Türkiye'nin uzun bir tarihe dayanan laiklik politikalarından kopma girişimlerine karşı daha geniş protestolara dönüşen yaygın gösterileri tetikledi.

Türkiye, uluslararası hukuk kapsamında barışçıl toplanma, ifade özgürlüğü, sağlık hakkı ve işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele veya cezalardan özgür olma hakkı yükümlülüklerine imza atmıştır. Türkiye hükümeti, bu yükümlülüklerini ihlal ederek, protestoculara karşı gereksiz ve aşırı güç¹ kullanmış ve protestocularla sağlık ilk yardım ekiplerine, protestoların çapını büyüten ve sonunda polis şiddeti eylemlerini yaratan bir

¹ Birleşmiş Milletler güç kullanımı hakkındaki en iyi uygulama ilkeleri, diğer önlemlerin yanı sıra, şiddet kullanımına başvurmadan önce şiddet içermeyen araçların kullanılmasının; sınırlama ve orantısallığa bağlı kalınmasının; zarar ve yaralamaların asgariye indirilmesinin; yaralıların yardım ve tıbbi yardım almasının garanti altına alınmasının; yaralıların akrabalarına bildirimde bulunulmasının ve ölümlerin yetkililere derhal bildirilmesinin önemini vurgular. Bakınız, Suçun Önlenmesi ve Faillere Yönelik Muamele hakkındaki Sekizinci Birleşmiş Milletler Kongresi, Havana, Küba, 27 Ağustos-7 Eylül 1990 tarafından kabul edilen Güç ve Ateşli Silahların Kullanımı hakkındaki Temel İlkeler, U.N. Doc. A/ CONF.144/28/Rev., 112 (1990), Arts. 5(a)-(d), 6, <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/UseOfForceAndFirearms.aspx> adresinde.

biçimde suçlu muamelesi yapmıştır. Türkiye, Kuzey Atlantik Paktı Örgütü (NATO) ortağı ve Avrupa Birliği katılım üyesi sıfatıyla, en yüksek insan hakları standartlarına uyması zorunlu olarak beklenen bir ülkedir.

İnsan Hakları için Doktorlar (PHR), İstanbul ve Ankara’da, 25 Haziran’dan 2 Temmuz 2013 tarihine kadar süren bir haftalık bir soruşturma yürüttü. Bu soruşturma sırasında, PHR 50’yi aşkın kurbanla ve protestoculara yönelik şiddete, sağlık personeline yönelik saldırılara ve diğer tıbbi yansızlık ihlallerine² tanık olan diğer kişilerle görüşmeler yaptı. PHR soruşturmasının bulguları Türkiye Tabipler Birliği (TTB), Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV), İnsan Hakları Derneği, Çağdaş Hukukçular Derneği ve Türkiye Barolar Birliği tarafından belgelenen insan hakları ihlalleri raporlarıyla aşağıdaki biçimlerde uyumludur:

- Polis, göz yaşartıcı gaz kapsüllerini doğrudan doğruya göstericilerin üzerine ve yakın mesafeden, kapalı mekânlarda ve kaçış yolu olmayan diğer alanlarda ateşleyerek göz yaşartıcı gazı yüz binlerce göstericiye karşı sistematik bir silah gibi kullanmıştır. Protestoculara karşı yaklaşık 130 bin kapsül kullanıldığı bildirilmiştir.³
- Polis, plastik mermileri ve gerçek mermileri protestocuları doğrudan hedef alarak ateşlemiş, polisin (muhtemelen göz yaşartıcı gaz) kimyasal maddelerin karıştırıldığı tazyikli su kullandığı ve yüzlerce protestocuyu darp ettiği ve gözaltına aldığı raporlanmıştır.
- 2 Temmuz 2013 tarihi itibarıyla, TTB göz yaşartıcı gaz, plastik mermi, tazyikli su, darp ve gerçek mermi nedeniyle 8 binden fazla yaralanma vakası hakkında tıbbi bilgi toplamıştır. Gereksiz ve/veya aşırı şiddet kullanımına bağlı olarak en az beş sivil ölüm mevcuttur. Toplamda, aralarında gözlerini kaybeden 11 kişinin de bulunduğu 61 protestocu ağır yaralanmıştır. 10 Temmuz 2013 tarihi itibarıyla, TİHV, yaklaşık 200 yaralı protestocu hakkında İstanbul Protokolü standartları uyarınca sağlık değerlendirmesi gerçekleştirmiştir.⁴ TİHV’e göre, her vakada işkence ve/veya kötü muamele ile uyumlu fiziksel ve psikolojik kanıtlar rapor edilmiştir.
- Polis ve diğer kolluk görevlileri net biçimde ayırt edilebilen, bağımsız sağlık çalışanlarına ve sağlık birimlerine göz yaşartıcı gaz, tazyikli su ve plastik mermilerle saldırmıştır. Polis gösteriler sırasında yaralananlara acil sağlık müdahalesinde bulunan düzinelerce doktor ve diğer sağlık personeli darp etmiş ve gözaltına almıştır.

² “Tıbbi yansızlık” terimi aşağıdakileri güvence altına alan bir yükümlülükler dizgesine atıfta bulunur: 1) sağlık personelinin, hastaların, tesislerin ve ulaşım araçlarının saldırı veya müdahaleden korunması; 2) sağlık bakımı ve tedavisine kesintisiz ulaşım; 3) bütün sivilere insanca muamele; 4) yaralı ve hastaların ayrımcılık yapılmadan tedavisi. Doktorların hastalığı önleme ve hastalarla yaralıların siyasetine, ırkına veya dinine bakmadan hizmet sunma konusundaki etik görevi en az 2300 yıl gerilere kadar uzanır ve ayrıca İslami geleneği de içerir. Bunun karşılığında toplumun da doktorların bağımsızlığını ve toplum içinde yansız biçimde hastaları iyileştirme ve yaralıların şifa sunma bakımından sahip olduğu özel rolü koruma yükümlülüğü vardır. Bakınız Dünya Tıp Örgütü, WMA Cenevre Bildirgesi Eylül 1948 (en son değişiklik 2006), <http://www.wma.net/en/30publications/10policies/gl/index.html>; George J. Annas ve H. Jack Geiger, “War and Human Rights,” War and Public Health (Oxford: Oxford University Press, 2008), 37–50; Robert M. Veatch, A Theory of Medical Ethics, (New York: Basic Books Publisher, 1981), 22, 57; World Medical Association, WMA International Code of Medical Ethics, October 1949 (last amended 2006), <http://www.wma.net/en/30publications/10policies/c8/index.html>; and World Medical Association, WMA Declaration of Tokyo, Art.5, October 1975 (last amended May 2006), <http://www.wma.net/en/30publications/10policies/c18/index.html>.

³ “Turkish Police to Buy 100,000 Gas Bomb Cartridges,” Hurriyet Daily News, 16 Haziran 2013, <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-police-to-buy-100000-gasbomb-cartridges.aspx?pageID=238&nID=49075&NewsCatID=341>.

⁴ V. Iacopino, O. Ozkalipci, C. Schlar, K. Allden, T. Baykal, R. Kirschner, ve arkadaşları. Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (The Istanbul Protocol). UN Office of the High Commissioner for Human Rights, 2004, HR/P/PT/8/Rev.1, <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training8Rev1en.pdf>.

- Sağlık Bakanlığı (SB) yalnızca yaralılara –depremlerde ve diğer acil tıbbi durumlarda olduğu gibi- yeterli sağlık bakımı sunmamakla kalmamış, aynı zamanda sağlık personelinin hem yaralı protestocuların hem de yaralılara sağlık hizmeti sunan sağlık personelinin isimlerini bildirilmesini istemiştir.
- SB tarafından sunulan yeterli acil hizmetlerin yokluğunda, binlerce bağımsız doktor ve diğer sağlık personeli bireyler olarak ve TTB örgütlenmesi aracılığıyla temel acil bakım hizmetlerini sunmuştur.
- SB, 2013 Temmuz ayında Türkiye parlamentosunun gündeminde olmayı sürdüren bir sağlık yasası taslağı sunmuştur. Taslak, kabul edilmesi halinde, sadece göstericilere değil, Türkiye’de acil sağlık yardımı gereksinimi olan herkese “lisanssız” veya “yetkisiz” acil sağlık yardımı sunulmasını suç haline getirecektir. Söz konusu yasa, sağlık personeli açısından gereksinim içinde olanlara acil sağlık hizmeti sunma görevini ihmal etmeyi suç sayan Türk Ceza Kanunu 97 ve 98. Maddeleri ile doğrudan doğruya çelişki içinde olacaktır.⁵

Türkiye’deki 2013 Protestolarının Arka Planı

28 Mayıs 2013 günü, küçük bir çevreci grup İstanbul’un merkezindeki son yeşil alan olan Gezi Parkı’na yönelik olarak planlanan bir inşaat yeniden düzenlemesini durdurmak için oturma eylemi başlattı. Parkın yerine, içinde bir opera binası ve caminin de yer aldığı kültür merkezlerinin yapımı yanı sıra, bir alışveriş merkezini de içeren 19. Yüzyıl Osmanlı kışlalarının bir kopyasının konulması öngörülüyordu. Tarihi Atatürk Kültür Merkezi’nin de planların bir parçası olarak yıkımı planlanıyordu.⁶ Konuyla ilgili eleştirileri yükseltenler, kentsel yeniden yapılandırma planlarına hızla ve yeterli kamusal tartışmalar yapılmadan karar verildiğini ileri sürdüler.

31 Mayıs’ta, protestocuların barışçıl kamp kurma eylemi⁷, çadırları ateşe veren ve parkı yüzlerce protestocudan temizlemeyi amaçlayarak göz yaşartıcı gaz ve tazyikli su araçları kullanan çevik kuvvet polisinin baskınına uğramıştır. PHR tarafından protestoculardan biriyle yapılan görüşmede, 18 yaşındaki Mavi Özkalıpçı çadır kampı şu biçimde anlattı: “Gerçekten de bugüne kadar bulunduğum en barışçıl ortamdı. İlk birkaç günde, çadırlardaki insanlar bütün gün tartışıp kitap okuyordu ve grup geceleri şarkılar söylüyordu. Kendimi kalabalığa rağmen, çok güvenli hissettim. Herkes “rastgele iyilik hareketleri” gösteriyordu. Protesto sırasında bir kere bile yiyecek satın aldığımı hatırlamıyorum. İnsanlar bize bedava yiyecek, battaniye ve su dağıttılar”.

İstanbul makamlarının barışçıl gösterilere yönelik saldırgan tepkisi kamusal öfkeyi tutuşturdu ve daha binlerce insanı protestocularla dayanışma için Taksim Meydanı’na döktü.⁸ Özkalıpçı, göstericilerin, yetkili makamlar tarafından kullanılan aşırı güç karşısında bile, barışçıl tutumlarını sürdürdüklerini belirtiyor. “Göstericinin şiddete dönüşebilecek bir davranış

⁵ Türk Ceza Kanunu, Madde 97 ve 98, Kasım 2004, <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/6872/preview>.

⁶ “Turkey clashes: Why are Gezi Park and Taksim Square So Important?” BBC News, 7 Haziran 2013, <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-22753752>.

⁷ Ayla Jean Yackley, “Turkish Police Fire Tear Gas, Worst Protests in Years,” Reuters, 31 Mayıs 2013, <http://uk.reuters.com/article/2013/05/31/uk-turkey-protests-idUKBRE94U0JA20130531>.

⁸ Sulome Anderson, “Gazi to Gezi: Turkish Protests Unite Minorities Who Distrust Each Other,” The Atlantic, 13 Haziran 2013, <http://www.theatlantic.com/international/archive/2013/06/gazi-to-gezi-turkish-protests-unite-minoritieswho-distrust-each-other/276845/>.

sergilediği ama grubun hemen bu kimseyi uyararak, ona protestonun arkasındaki barışçıl, şiddet-dışı ideolojiyi hatırlattıkları bazı olaylara tanık oldum” diye hatırlıyor. Polisin gereksiz ve aşırı güç kullanımı aralarında Ankara ve İzmir’in de olduğu diğer kentlerde ve İstanbul’un diğer semtlerinde de protestoları tetikledi.

Oturma eylemi, Başbakan Tayyip Erdoğan’a karşı daha geniş bir protestoya doğru tırmandı ve hızla ülkenin son yıllarda gördüğü en büyük hükümet karşıtı gösterilere dönüştü.⁹ Yetkili makamlar Haziran ayı boyunca gösterileri dağıtmak için göz yaşartıcı gaz, TOMA (Toplumsal Olaylara Müdahale Aracı) ve Akrep kullanmaya devam etti.

Barışçıl protestoculara yönelik sert polis saldırısı yeni gösterilerine ve bazı örneklerde protestocuların, polise taş ve başka maddelerin atmak gibi karşılık vermelerine neden oldu. Birçok yerde, göstericiler ağaç saksılarından, çöplerden, çöp kutularından, kaldırım taşlarından ve sokak levhalarından ayrıca yanmış araçlardan, metal levhalar ve diğer inşaat malzemelerinden barikatlar oluşturarak kendilerini korumaya çalıştılar.¹⁰ Kimi zaman, göstericilerin, göz yaşartıcı gaz kapsüllerinin ve plastik mermilerin ateşlenmesine ve TOMA’ların kullanılmasına yanıt olarak polise Molotof kokteylleri attığı bildirildi.¹¹ Başbakan Erdoğan’ın göstericilere yönelik– protestoları marjinal grupların başlattığını iddia eden ve protestocuların “terörizmle ele ele”¹² verdikleri iddiasında bulunan- kibirli yanıtı, gerilimlerin artmasına katkıda bulundu ve yeni protestolara ilham verdi. Protestocuların kimi zaman verdikleri saldırgan yanıtlara rağmen, polisin tepkili aşırıydı ve gösterilerden gelen tehditle orantılı değildi.

31 Mayıs tarihinden bu yana, 2,5 milyonu aşkın insanın gösterilerde yer aldığı bildirilmiştir.¹³ Protestolar bazı kentlerde yoğunlaşmış ve Türkiye’nin 81 ilinin¹⁴ çoğuna yayılarak, aralarında öğrenciler, profesörler, sendikacılar, Aleviler,¹⁵ Kürt eylemciler, çevreciler ve laiklerin de olduğu geniş bir gösterici yelpazesi sergilemiştir. Protestolar siyasal taleplere doğru genişlemiş, bu durum Türkiye nüfusunun bir bölümünün Erdoğan’ın son 10 yıllık iktidarı sırasındaki güç birikimi ve Türkiye’nin laiklik geleneğinden uzaklaşma girişimlerine yönelik öfkeyi açığa vurmuştur. Erdoğan birbirini izleyen üç genel seçimi kazanmıştır ve parlamenter çoğunluğa sahiptir; Türkiye’nin bugüne kadarki en güçlü başbakanlarından biri olarak görülmektedir. Partisi –iktidardaki adalet ve kalkınma partisi (AKP)- 2011 seçimlerinde yüzde 49.95 oy alarak, son üç seçimi kazanmıştır.

⁹ “Turkish Violence Wanes,” The Journal of Turkish Weekly, 5 Haziran 2013, <http://www.turkishweekly.net/news/151162/turkish-violence-wanes.html>.

¹⁰ Ghaith Abdul-Ahad, “Diary,” London Review of Books, Vol. 35, No. 15 (8 Ağustos 2013):43-45, <http://www.lrb.co.uk/v35/n15/ghaith-abdul-ahad/diary>.

¹¹ Elliot Wagland, “Taksim Square: Turkish Protesters Throw Molotov Cocktails At Police,” The Huffington Post, 11 Haziran 2013, http://www.huffingtonpost.co.uk/2013/06/11/taksim-square-protest-pictures_n_3420192.html.

¹² Steve Holland, “Biden Urges Turkey to Respect Rights of Protesters,” Reuters, 5 Haziran 2013, <http://www.trust.org/item/20130605002045-izyx0/?source=search>

¹³ “2.5 Million People Attended Gezi Protests Across Turkey: Interior Ministry,” Hurriyet Daily News, 23 Haziran 2013, <http://www.hurriyetdailynews.com/25-million-people-attended-gezi-protests-across-turkey-interior-ministry.aspx?pageID=238&nID=49292&News-CatID=341>.

¹⁴ Ben Wedeman and Gul Tuysuz, “Unions Join Forces with Turkish Protesters,” CNN, 5 Haziran 2013, <http://www.cnn.com/2013/06/04/world/europe/turkey-protests/>.

¹⁵ “Alevi farklı karakteristیکlere sahip geniş sayıdaki heteredoks Müslüman Şii topluluklara verilen isimdir. Aleviler Türkiye’deki en büyük dinsel azınlığı oluşturur. Teknik olarak, İslamın Şii mezhebindendirler, yine de diğer ülkelerdeki Şii topluluklardan köklü biçimde farklı bir yorumu takip ederler. Ayrıca İslami pratikleri ve yorumlarıyla Sunni Müslüman çoğunluktan da ciddi biçimde ayrılırlar”. World Directory of Minorities and Indigenous Peoples - Turkey: Alevi, Minority Rights Group International, 2008, <http://www.refworld.org/docid/49749c9950.html>.

Protestolar, Erdoğan yönetiminden genel olarak hoşnutsuz olanları birleştirerek, Türkiye toplumu içindeki daha geniş sorunları temsil eder bir hal almıştır.¹⁶ Bazıları başbakanın yönetim tarzının daha da otoriterleştiğini ileri sürmekte ve ekonomik ilerlemeler ve ilk başlardaki demokratik reformlara rağmen, muhalefete yönelik artan hoşgörüsüzlük işaretleri olduğunu belirtmektedir.¹⁷ Laikler başbakanı Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923'te kurulan laik devletini dağıtmaya çalışmakla suçlamaktadır.¹⁸

Muhallifler Erdoğan'ın İslamcı bir gündeme sahip olduğunu ve alkol satışlarının sınırlandırılması, başörtüsü kısıtlamalarının gevşetilmesi, kamusal alanlarda sevgi gösterilerine karşı yapılan uyarılar ve bütün Türkiyeli kadınların üç çocuğa sahip olmasına yönelik kamuoyu çağrıları ve (Türkiye'de 1983'ten beri yasal olan) kürtajın kısıtlanması istemi gibi sosyal reformlarla ifade edilen biçimde, laik yaşam tarzlarını hedef aldığını ileri sürmektedir.¹⁹ Bazı Türkler ise Türk yargısının siyasallaştığını ileri sürerek, yargı bağımsızlığı konusundaki kaygılarını ifade etmektedir.²⁰ Diğerleri ise hükümetin, medya bağımsızlığını tehlikeye atan ve gazetecilerin arasında bir oto sansür kültürü aşılayan biçimde medyayı hedef almasını eleştirmektedir. Ayrıca yüzlerce subay son yıllarda Erdoğan'a yönelik bir darbe tezgâhladıkları iddiasıyla hapse atılmıştır.

Türk Tabipleri Birliği (TTB) tarafından yapılan bir değerlendirmeye göre, temmuz ayı ortalarında, ülke çapındaki 13 farklı kentte 8 binden fazla insan gösterilerde yaralanmış²¹ ve en az beş sivil hayatını kaybetmiştir.²² TTB tarafından 27 Haziran'da yayınlanan ayrı bir çevrimiçi araştırma 11 binden fazla insanın kimyasal silahlara/ısyan kontrol ajanlarına maruz bırakıldığını ifade etmiştir.²³ Polisin protestoların ilk 20 gününde 130 bin göz yaşartıcı gaz kapsülü kullanıldığı bildirilmiş ve hükümetin bu arzı tedarik etmek için büyük siparişler verdiği belirtilmiştir.²⁴

Türkiye İnsan Hakları Vakfı'na (TİHV) göre 10 Haziran itibarıyla, 3,600'den fazla insan protestolarla bağlantılı olarak gözaltına alınırken, 130 kişi tutuklanmıştır.²⁵ 23 Haziran tarihli haberlerde Türkiye İç İşleri Bakanlığı protestolar sırasında 4900 kişinin gözaltına alındığını ve 4 bin kişinin yaralandığını bildirmiştir.²⁶ TTB'ye göre 18 sağlık çalışanı ve öğrencisi beş saat ve üç günlük sürelerde gözaltına alınmış ancak hepsi daha sonra serbest bırakılmıştır.

¹⁶ Aaron Stein, "Protests Show Turks Can't Tolerate Erdogan Anymore," The Atlantic, 31 Mayıs 2013, <http://www.theatlantic.com/international/archive/2013/05/protests-show-turks-cant-tolerate-erdogan-anymore/276447/>.

¹⁷ Banu Eligür, "Gezi Park Protests: The AKP's Battle with Turkish Society," The Jerusalem Post, 17 Haziran 2013, <http://www.jpost.com/Opinion/Op-Ed-Contributors/Gezi-Park-protests-The-AKPs-battle-with-Turkish-society-316870>; Jethro Mullen and Susannah Cullinane, "What's Driving Unrest and Protests in Turkey," CNN, June 4, 2013, <http://www.cnn.com/2013/06/03/world/europe/turkey-conflict-explainer>.

¹⁸ Mullen and Cullinane, "What's Driving Unrest."

¹⁹ Legal Abortion Impossible, Say Campaigners," Guardian, February 1, 2013, <http://www.guardian.co.uk/world/2013/feb/01/turkish-law-abortion-impossible>.

²⁰ Kadri Gursel, "My Turn as Witness to Gezi Protests Before US Congress," Al-Monitor, 4 Haziran 2013, <http://www.almonitor.com/pulse/originals/2013/07/turn-as-witness-to-gezi-protests-before-us-congress.html>.

²¹ Türkiye İnsan Hakları Vakfı, "HRFT: Fact sheet on Gezi Park Protests as of July 16th," July 16, 2013, <http://www.fidh.org/hrft-fact-sheet-on-gezi-park-protests-as-of-july-16th-13688>; Turkish Medical Association, "Health Status of Demonstrators," 1 Ağustos 2013, <http://www.ttb.org.tr/index.php/Haberler/veri-3944.html>.

²² "Tear Gas as a Dangerous Weapon," The Economist, July 5, 2013, <http://www.economist.com/blogs/charlemagne/2013/07/aftermath-unrest-turkey>.

²³ Türkiye İnsan Hakları Vakfı, "HRFT: Fact Sheet on Gezi Park Protests," July 19, 2013, <http://www.fidh.org/fact-sheet-on-gezi-park-protests-13704>.

²⁴ "Turkish Police to Buy 100,000 Gas Bomb Cartridges," Hurriyet Daily News.

²⁵ TTB, "Health Status of Demonstrators."

²⁶ Republic of Cyprus Press and Information Office, "Turkish and Turkish Cypriot Media Review 22," June 25, 2013, <http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/d2f0876e1500506ac2257076004d-01cb/2d4b71557b06a43dc2257b95003f-55ca?OpenDocument>.

TTB ve TİHV Tıbbi Kanıtlarının ve Tanık Açıklamalarının Özeti

TTB gaz bombası, plastik mermi, tazyikli su, darp ve canlı mermiye bağlı 8 binin üzerinde yaralanma vakası hakkında tıbbi bilgi toplamıştır.

Toplamda aralarında gözlerini kaybeden 11 kişinin de olduğu 61 protestocu ciddi biçimde yaralanmıştır. En az beş sivil gösteriler sırasında öldürülmüştür, bunların bazıları protestoculara karşı kullanılan gereksiz ve/veya aşırı şiddet nedeniyle hayatını kaybetmiştir. TİHV, İstanbul Protokolü standartları uyarınca yaklaşık 200 yaralı protestocu hakkında tıbbi değerlendirme yürüttükten sonra, her vakada gözlenen fiziksel ve psikolojik kanıtların büyük protestocu popülasyonlarına karşı kasten ve sistematik biçimde uygulanan işkence ve/veya kötü muamele ile tutarlı olduğun sonucuna varmıştır.²⁷ PHR, TİHV tarafından toplanan, inceledikleri 200 müştekinin 169'una ait fiziksel ve psikolojik kanıtları gözden geçirmiştir. PHR'nin bulguları aşağıdaki gibi özetlenmiştir:

- 169 kişinin neredeyse tamamı (yüzde 94) göz yaşartıcı gaza maruz kalmış ve solunum sorunları; deri yangıları; farenkste, gözlerde ve timpanik membranlarda hipodermi (iltihaba bağlı kızarıklık); ses kısıklığı; iştme kaybı; yaşa bağlı olmayan yüksek tansiyon; astım atakları ve alerjik reaksiyonlar dâhil çoklu sendromlar yaşamıştır.
- 169 kişinin 87'si, yumuşak doku travmasıyla sonuçlanan, gaz kapsülü etkisiyle yaralanmıştır. Özel yaralanmalar arasında kafa travması ve/veya lakerasyonlar (17), kafatası kırıkları (4), göz travması (14), göz çevresinde kırılan kemikler (7), görme kaybı (6) ve eklemlerde veya kaburgalarda kemik kırıkları (6) bulunmaktadır.
- 169 kişinin 15'inde yumuşak doku yaralanması, lakerasyon, sıyrık ve tazyikli suyun bedenlerini yere düşürmesine bağlı sübkütanöz kanama kanıtı vardır.
- 169 kişinin 5'i plastik mermilere bağlı yumuşak doku yaralanmaları sergilemektedir.
- 169 kişinin 26'sında künt travma veya kırık kemiklere bağlı yumuşak doku yaralanması vardır ki bu da yumruk, tekme, cop, çivili sopa ve demir çubuklarla darp edildikleri açıklamalarıyla tutarlıdır.
- 169 başvuranın neredeyse tamamı anksiyete ve yoğun korku deneyimlediklerini bildirmiştir. Bazıları palpasyon, nefes darlığı ve fiziksel gerilim gibi somatik reaksiyonlar deneyimlediklerini bildirmiştir. Bildirilen somatik reaksiyonlar uyku bozuklukları, iştah kaybı, konsantrasyon zorluğu, geriye dönüş, solunum sorunları ve hafıza kaybını içermektedir.
- TİHV'nin psikolojik değerlendirmeleri aşağıdaki tanıları açığa çıkartmıştır: Akut Stres Düzensizliği (49)²⁸, Majör Depresif Düzensizlik /Depresyon (MDD) (3) ve alt eşik MDD (1).

²⁷ Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Gezi Park Protest Preliminary Report, forthcoming: [http:// www.tihv.org.tr/index.php?english](http://www.tihv.org.tr/index.php?english).

²⁸ Not: Bu rapor yazılırken, herhangi bir Posttravmatik Stres Bozukluğu (PTSD) vakası meydana gelmemişti ancak bu tanı en az iki aylık bir semptom sürekliliğini gerektirmektedir. Muhtemelen, kimi Akut Stres Bozukluğu vakaları daha sonra PTSD olarak tanımlanabilir.

- Gözaltına alınan protestocular ve sağlık çalışanları polis görevlileri tarafından yapılan cinsel taciz bildirmiştir.
- Bir kişi sivil polisler tarafından bir araca zorla bindirilmiş ve kurbanın başına silah dayanırken darp, copla vurma ve ölüm tehdidine maruz bırakılmıştır.
- Gözaltında ve hapisanede tutulan bazı kişiler polisin rızaları olmadan kendilerinden zorla kan ve tükürük numuneleri aldığını bildirmiştir.

Kitlesel Ölçekte Bir Silah Olarak Yasadışı Biçimde Gaz Kullanımı

TİHV tarafından polisin İstanbul ve Ankara'daki göz yaşartıcı gaz kullanımından kaynaklanan yaralanmalarla ilgili raporların ve diğer birçok kaynaktan elde edilen açıklamaların²⁹ ölçeği ve tutarlılığı Türkiye makamlarının göz yaşartıcı gaz kullanımını suiistimal ettiğini göstermektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2012 tarihli bir davada Türkiye makamlarının bir göstericiye karşı insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele derecesinde göz yaşartıcı gaz kullanımı suiistimalinde bulunduğu hükmetmiştir (Bakınız Ek). Bu karar veri alındığında, Türkiye'nin barışçıl protestoculara veya polis kontrolü altında bulunan kişilere karşı yakın zamanlı göz yaşartıcı gaz ve diğer gereksiz ve aşırı şiddet kullanma biçimleri kullanımı kitlesel ölçekli bir insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele oluşturacaktır.

Suiistimal örnekleri göz yaşartıcı gaz kapsüllerinin doğrudan kişileri nişan alması ve küçük, kapalı mekânlara gaz atılmasını içermektedir. Görgü tanıkları da tazyikli su araçlarından sıkılan suyun “derilerini yaktığını” ve kızarıklık bıraktığını bildirmiştir ki bu da makamlar tarafından kullanılan suya kimyasal karıştırılması olasılığını ima etmektedir.

Tazyikli su “pusuna” maruz bırakılmış kişilere acil sağlık tedavisi sunan bağımsız tıp doktorları bu raporları desteklemektedir. Ankara'da acil revirlerinin koordinasyonuna yardımcı olan bir genel pratisyen olan Dr. Hande Arpat, PHR'a “[Ankara'daki] acil sağlık merkezinde gönüllü olarak çalışırken, suya kimyasal karıştırılmış tazyikli su araçları yüzünden meydana gelen ciddi yanıklar gördüm. Sadece tazyikli suyun basıncı yanıkları yaratmış olamaz. Ancak bu kişilerde ciddi yanıklar ve şiddetli ağrılar vardı”.

Gaz kapsüllerinin yakın mesafeden göstericilerin üzerine doğrudan nişan alınması

TİHV ekibinin görüştüğü kişiler arasından, yedisi polisin kendilerine doğrudan ve yakın mesafeden gaz kapsülü atmasıyla yaralanmıştır ki bunların üçü İstanbul ve dördü Ankara'dadır. PHR'nin belgelediği vakalar TTB tarafından bildirilen yüksek vaka sayısını desteklemektedir ki bu vakalarda polisin elindeki fırlatıcılardan veya zırhlı araçlardan (TOMA veya Akrepler) atılan gaz kapsüllerinin etkisi ciddi kafa veya üst beden yaralanmalarına neden olmuştur. Bu rapor yazıldığı sırada, TTB hastaların görme kaybı yaşadığı 11 vaka belgelemiştir. PHR gözlerine doğrudan gaz kapsülü isabet eden üç kişiyle konuşmuştur, bunlardan birinin prostetik göze ihtiyacı varken, diğer iki yaralı gözün kurtarılmasına yönelik tıbbi çabalar devam etmektedir. Adli tabip ve TİHV genel sekreteri Dr. Metin Bakkalcı PHR'a “Türkiye’de polis gaz kapsüllerini mermi olarak kullanıyor” demiştir.

²⁹ TTB, “Health Status of Demonstrators.”

27 Haziran 2013'te, PHR araştırmacıları, 14 yaşındaki oğlu Berkin 16 Haziran'da yakın mesafeden başından gaz kapsülü ile kritik biçimde yaralanan Sami Elvan ile görüşmüştür. Elvan'ın oğlu kafa içi kanamalı kafatası kırığı yaşamıştır. Elvan, "doktorlar Berkin'i derhal ameliyata aldılar. Oğlum o zamandan bu yana yoğun bakım servisinde ve bilinci yeniden açılmadı. Doktorlar hayatta kalma şansının 50-50 olduğunu söylüyorlar" dedi. Bu rapor yazıldığı sırada, Berkin kafatası kırığıyla birlikte ciddi kafa travması ile yoğun bakımda kalmaya devam ediyordu; kendisi hala medikal olarak tıbben endüklenen komadadır.

28 Haziran'da, PHR İstanbul hastanelerindeki iki hasta ve üçüncü bir hastanın annesiyle görüşmüştür. Her üç hasta da kendilerine yakın mesafeden ateşlenen gaz kapsülleri nedeniyle ciddi yaralanma geçirmiştir. İlk iki hasta gösterilere katılırken yaralanmış ve üçüncü hasta- ilk yardım eğitimi almış genç bir kadın- yaralı göstericilere bakım sunan gönüllü doktorlara yardım ederken yaralanmıştır. Görüşülen ilk hasta olan 30 yaşındaki Hasan Kılıçgedik, polis tarafından atılan gaz kapsülü ile başından yaralanmasını şöyle anlatmaktadır: "Gaz kapsülü anlıma tam sağ gözümün üstünden isabet etti. Bir başka kapsül burnuma çarptı... Polis memuru benden sadece üç adım uzakta yaklaşık 5 inç uzunluktaki bir kapsülü doğrudan bana doğru hedef aldı. Hastanedeki doktorlar öldürme kastıyla hedef alındığımı söylediler. Burada yoğun bakımda karşılaştığım diğer birçok hasta böyle hedef alınmıştır". Kılıçgedik gönüllü doktorların kanamayı durdurmak ve yaralarını temizlemek için geldiklerini ve sonra kendisini sedyeyle bir arabaya taşıdıklarını anlattı. PHR'a, "ambülânsı bekleyemedik, çünkü ambülânslar gelemiyordu" dedi. Kılıçgedik İstanbul'daki bir hastanenin yoğun bakım ünitesine kaldırıldı. Kafatası, sağ orbital ve burun kırıklarıyla kafa içi kanaması vardı. PHR görüşmesi sırasında, yaralanan gözü görüşünü yeniden kazanmıştı. Doktorlar henüz PHR'nin görüştüğü kimliğini açıklamak istemeyen ikinci hastanın yaralı gözünün görüşünü onarmak için çalışıyorlardı. Ancak, yine isimsiz kalmak isteyen üçüncü kadın hasta, yaralı gözünü kaybetti ve prostetik göze ihtiyaç duyuyor. Olay nedeniyle hala dehşet duyduğu için psikiyatrik tedavi görmekte.

Ankara'da, PHR ekibi gaz kapsülleriyle yaralanan dört kişiyle görüştü. 29 Haziran'da yapılan bir görüşmede, Ankara Belediyesi işçisi Muharrem Dalsüren, PHR'a Selanik Caddesi ile Ziya Gökalp Caddesi'nin kesiştiği yerde 3 Haziran akşamüstü saat 4.30'da işle ilgili görevlerini yapmakta olduğunu, sokaktan geçmekte olan bir polis aracının gaz kapsülünü doğrudan ve yakın mesafeden yüzünü nişan alarak ateşlediğini anlattı. Orbital kırıkları vardı ve muhtemelen prostetik göze ihtiyaç duyacak. PHR ile 29 Haziran'da yapılan ayrı bir görüşmede İnsan hakları derneği (İHD) Ankara şubesi yönetim kurulu üyesi 29 yaşındaki Mete Elçi bir Akrebin gaz kapsülünü doğrudan yüzüne fırlatması yüzünden yüzünü korumak için sağ kolunu kullandığını anlattı. Elçi kapsülün sağ koluna çarparak kemikte derin lakerasyonlar ve multipl radyal ve bilek kemiği kırıklarına neden olduğunu anlattı.

PHR tarafından Ankara'da görüşülen doktorlar ve avukatlar 16 Haziran'da, Ankara'da bir polis memuru tarafından vurularak öldürülen Ethem Sarısülük isimli göstericinin cenaze törenine katılırken 8-10 metreden kafasına atılan gaz kapsülüyle vurulan 20 yaşındaki Dilan Dursun vakasını da anlattılar. Dursun Sarısülük'ün öldürüldüğu yerin sadece 2,5 kilometre uzağında yaralanmıştı. Kapsül kafatasının arkasında kırığa yol açarak beyin kanamasına neden olmuştu. Görüşülen kişilere göre sadece, yaralandığında kendisine hayatını kurtaran bir

acil müdahalede bulunan bir beyin cerrahının yanında olduğu için hayatını kurtarabilmişti. 28 Haziran'da hastaneden taburcu edildiğinden bu yana hafıza kaybı ve konuşma güçlüğü çekiyor.

Diğer raporlar

31 Mayıs'ta, 34 yaşındaki Lobna Allamii İstanbul polisi tarafından Gezi Parkı'nda gaz kapsülüyle başından vuruldu. Allamii parkın yıkılması planlarını protesto etmek için çadır kuran küçük çevreci grubun içindeydi. 24 gün komada kaldıktan ve iki beyin ameliyatı geçirdikten sonra Allamii şu anda tek taraflı felç yaşamakta ve konuşamıyor.³⁰

Kapalı alanlarda kasten gaz kullanılması

PHR'nin görüşmelerinde, tanıklar çok miktarda göz yaşartıcı gazın aralarında otel lobileri, kafeler ve sağlık çalışanlarının acil sağlık bakım hizmeti kurduğu bir dizi bina dahil kapalı mekânlar doğrudan hedef alınarak ateşlendiğini anlattı. Revirlere, ambulânslara, kafelere ve diğer kapalı mekânlara polis tarafından atılan gaz kapsülleriyle ilgili çeşitli açıklamalar aşağıda "Tıbbi Yansızlık İhlalleri" bölümünde incelenmiştir.

Türkiye'nin gaz yaşartıcı gaz tedarikleri

PHR, Ankara'da iken, protestoların yaşandığı alanlardan toplandığı bildirilen üç göz yaşartıcı gaz kapsülü kendilerine sunulmuştur. İki bir Brezilya şirketi olan Condor etiketine sahipken içlerinden biri 2007 Eylül biçimindeki son kullanma tarihini geçmişti. Üçüncüsü markasızdı.

Haziran 2013 tarihli raporlara göre, 2000 ile 2012 arasında, Türkiye Brezilya ve ABD'den 628 ton -21 milyon dolar değerinde- göz yaşartıcı gaz ve biber gazı satın aldı.³¹ Brezilya'nın Condor Non-Lethal Technologies şirketine ek olarak, aralarında Combined Systems, Inc., Federal Laboratories ve Non-Lethal Technologies'in de bulunduğu Amerikan şirketlerinin de Türkiye'den Gezi protestoları sırasında aşırı gaz kullanımı nedeniyle kar ettikleri bildirildi.³² ABD Brezilya ve Güney Kore ile birlikte başlıca göz yaşartıcı gaz ve diğer kalabalık kontrol mühimmatı ihracatçılarından biri.³³ Condor ürünlerinin Türkiye protestolarında kullanıldığı haberlerinin çıkmasından sonra, şirket Condor'un ürünlerini Türkiye güvenlik güçlerine sattığını teyit eden bir açıklama yaptı ancak göz yaşartıcı gazın "kalıcı damaj veya ölüme yol açmadan insanları geçici olarak hareketsizleştirmek üzere özel olarak tasarlandığını" iddia etti.³⁴ Brezilya Dış İşleri bakanlığı da brezilya şirketlerinin Türkiye'ye "öldürücü olmayan"

³⁰ "Palestinian-Turkish Gezi Victim 'ConditionImproving,'" Hurriyet Daily News, July 2, 2013, <http://www.hurriyetdailynews.com/palestinian-turkish-gezi-victim-in-good-condition-.aspx?pageID=238&nid=49860>; "Gezi Protester Injured by Police Gas Canister Discharged from Hospital After Two Brain Surgeries," Hurriyet Daily News, July 20, 2013, <http://www.hurriyetdailynews.com/Default.aspx?pageID=238&nid=51085>.

³¹ "Turkey Imported 628 Tons of Teargas and Pepper Spray in 12 Years – Report," RT, June 5, 2013, <http://rt.com/news/turkey-teargas-import-us-208/>.

³² Anna Feigenbaum, "Teargas: A Booming Market in Repressing Dissent," Guardian, June 7, 2013, <http://m.guardiannews.com/commentisfree/2013/jun/07/teargas-booming-market-turkish-protests>.

³³ "Prohibition of Gas Export to Turkey Could Force Government to Stop Violence against the People," CNN iReport, June 1, 2013, <http://ireport.cnn.com/docs/DOC-980957>; LeeJung-gook and Ahn Soo-chan, "Korean-made Teargas Stifles Protesters in Turkey," Hankyoreh, June 21, 2013, http://www.hani.co.kr/arti/english_edition/e_international/592743.html.

³⁴ "The Same Tear Gas is Being Used on Turkey and Brazil Protesters," Reuters, <http://reuters.tumblr.com/post/53168737824/the-same-teargas-is-being-used-on-turkey-and-brazil>.

silah ihraç ettiklerini teyit etti.³⁵ Diğer raporlar da Türkiye'nin Güney Kore imalatçısı DaeKwang Chemical Corporation'dan göz yaşartıcı gaz satın aldığını belirtmektedir.³⁶

Türkiye güvenlik güçlerinin protestoların patlak vermesini izleyen ilk 20 günde ülkenin toplam 150,000 kapsül olan bütün 2013 tedariklerini neredeyse kurutarak, 130, 000 gaz kapsülü kullandıkları bildirilmiştir.³⁷ Hükümet stokları yenilemek için 60 tazyikli su aracının yanı sıra 100,000 yeni gaz bombası kapsülü için planlanmamış bir ihale açmıştır.³⁸

Polis tarafından haksız yere ölümcül güç kullanımı

Gezi protestolarındaki ölümlerin özeti

PHR tarafından görüşülen bu kişilere göre, Türkiye çapındaki Gezi Parkı protestoları sırasında en az beş sivil hayatlarını kaybederken bunlardan ikisi doğrudan polis şiddetine bağlı olarak öldü. Bütün vakalar uluslararası ölçekte kabul edilen yasal normlar uyarınca araştırılmalı ve yargılanmalıdır.

Vakalar şöyle özetlenmiştir:

- Ethem Sarısülük'ün (26 yaşında) Ankara'da 1 Haziran 2013'deki bir gösteri sırasında bir polis memuru tarafından polise amirleri tarafından geri çekilme emri verilmesinden sonra yakın mesafeden başından vurulduğu bildirilmiştir. (Daha fazla bilgi için aşağıya bakınız).

- Mehmet Ayvalıtaş (20 yaşında), görgü tanıklarına göre, 2 Haziran 2013'de, Ankara'da – protestolar sırasında polisin trafiğe kapattığı bir alan olan- Kızılay Meydanı'nda polisin kalabalığın üstüne (plaka numarası: 61 ES 459) sürülen bir araç tarafından öldürüldü. *[İstanbul Tabip Odası'nın notu: Raporda İstanbul yerine sehven Ankara Kızılay Meydanı yazılmıştır. Oysa ki Mehmet Ayvalıtaş 2 Haziran 2013 gecesi İstanbul'da hayatını kaybetmiştir.]* Ankara barosu aracı sürdüğü iddia edilen kişi hakkında suç duyurusunda bulundu.³⁹

- Ali İsmail Korkmaz (19 yaşında), görgü tanıklarına göre, (sivil polis olduğu iddia edilen) kimliği belirsiz siviller tarafından 2 Haziran'da Eskişehir'de polisten kaçarken saldırıya uğrayıp dövüldü.⁴⁰ Beyin hasarı geçirdi ve sonuçta 10 Temmuz 2013'de öldü. Ölüm nedeni başa alınan kunt travmaya bağlı serebral hemoraj (beyin kanaması) olarak bildirildi. Darp olayına ait video görüntülerinin bir yerel otel tarafından kaydedildiği ve polise teslim edildiği bildirildi ancak polis videonun geri dönüşsüz biçimde hasar gördüğünü iddia etti.⁴¹

³⁵ Age

³⁶ "Korean-made Teargas Stifles Protesters in Turkey," Hankyoreh. See also the website for the company, Daekwang Chemical Co., Ltd., which produces tear gas in South Korea. Turkey is listed as one of their countries of distribution: http://www.koreaforce.co.kr/company/tear_gas_shell_tear_gas_cartridge_tear_gas_round_cs_shell_about_us.html.

³⁷ "Devletin gazi 20 günde bitti," Milliyet, July 19, 2013, <http://gundem.milliyet.com.tr/devletin-gazi-20-gunde-bitti/gundem/detay/1724846/default.htm>.

³⁸ Turkish Police to Buy 100,000 Gas Bomb Cartridges," Hurriyet Daily News.

³⁹ "Several Complaints Filed about Violence at Ankara Protests," Hurriyet Daily News, June 10, 2013, <http://www.hurriyetdailynews.com/several-complaints-filed-about-violence-at-ankara-protests.aspx?pageID=238&nid=48551>.

⁴⁰ Beyza Kural, "Ali İsmail Korkmaz, Gezi Resistance Protestor, Dies at 19," Bağımsız İletişim Ağı (Independent Communication Network), July 10, 2013, <http://www.bianet.org/english/youth/148383-ali-ismail-korkmaz-gezi-resistance-protestor-dies-at-19>.

⁴¹ "Ali İsmail Korkmaz'a saldırı anının görüntüsü çıktı," Hürriyet, July 13, 2013, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/23713076.asp>; İsmail Saymaz, "Otel Sahibi: Hard Diski Sağlam Verdim," Radikal, July 13, 2013, http://www.radikal.com.tr/turkiye/hard_diski_saglam_verdim-1141574.

• Abdullah Cömert (22 yaşında) 4 Haziran 2013'te Antakya'da başına aldığı yaralar nedeniyle öldü. Otopsi raporu Cömert'in başına iki darbe aldığını bildirdi.⁴² Otopsi raporunu gözden geçiren Dr. Şebnem Korur Fincancı (TİHV yönetim kurulu üyesi, başkanı, adli tıp profesörü, İşkence Kurbanları Uluslararası Rehabilitasyon Konseyi üyesi) ölüm nedeninin yakın mesafeden ateşlenen gaz kapsülüne bağlı kafa travmasına bağlı olduğunu anlattı (Daha fazla bilgi için aşağıya bakınız).

• Zeynep Eryaşar (55 yaşında) protestolara katıldı ve ardından 15 Haziran'da Avcılar'da gaz kimyasallarına maruz kalarak öldü. Not: 5 Haziran 2013'te polis memuru Mehmet Sarı güneydeki adana ilinde protestocuları kovalarken bir köprüden düştüğü bildirilerek öldü.

Görüşmelerde, PHR Sarısülük ve Cömert'in ölümleri çevreleyen olaylar hakkında, aşağıda özetlenen ek bilgileri topladı.

Ethem Sarısülük

Sarısülük ailesini temsil eden avukat Kazım Bayraktar, 20 Haziran'da PHR ile yaptığı görüşmelerde, adli tıp raporları ve polisle üç görgü tanığının ifadelerini ve 1 Haziran olaylarının video kayıtlarını sundu.⁴³ Bayraktar aşağıdakileri anlattı:

“Polis şefinin beyanının da teyit ettiği gibi, polis şefi yardımcısı polise geri çekilmesi emrini verdi. Görgü tanıkları da diğer polislerin tümünün de Ethem'i vuran polis memuru Ahmet Şahbaz dışında geri çekildiklerini kabul ettiler. Memur Şahbaz kalkanını yere bıraktı ve silahını ve copunu havaya kaldırarak göstericilere doğru koşmaya başladı. Yerde yatmakta olan bir göstericiyi tekmelemeye başladı. Sonra, 9mm'lik tabancasını eline aldı, elini yukarıya doğru çevirerek birkaç kez ateş etti. Sonra silahını gerisini hedef alarak omzunun üstüne kaldırdı ve polis grubuna doğru dönüp koşarken göstericilere doğru geriye ateş etti. Memur Şahbaz hâkim karşısına çıkartılana kadar üç hafta geçti. Şahbaz 24 Haziran'da meşru müdafaa içinde hareket ettiğini iddia ettiği için serbest bırakıldı.⁴⁴ Sarısülük'ün ailesi sonradan serbest bırakılması hakkında itiraz başvurusunda bulundular ve bu başvuru Ankara Sekizinci Asliye Ceza Mahkemesi tarafından 3 Temmuz'da reddedildi. 12 Temmuz'da Şahbaz hakkında Ankara altıncı Ağır Ceza Mahkemesine, savcının memurun beş yıla kadar hapisle cezalandırılması istemiyle dava açıldı. Ancak 17 Temmuz'da, haberler davanın askıya alındığını duyurdular, Bayraktar bunun devlet çalışanının yargılanmasını engellemeye yönelik yasadışı bir eylem olduğunu iddia etti.⁴⁵

1 Temmuz'da ekip öldürülürken yanında olan Ethem'in ağabeyi Mustafa Sarısülük'le konuştuğunda, şöyle dedi:

“Çok zor. Onu orada yerde yatarken gördüm. Ethem bir örnek haline geldi ama yıllar içinde diğer birçok Ethem oldu. Hükümet yıllardır devlet terörünü ve şiddeti halka karşı kullanıyor.

⁴² Türkiye İnsan Hakları Vakfı, “HRFT: Fact sheet on Gezi Park Protests as of July 16th.”

⁴³ Ayça Söylemez, “‘Prosecutor Protection’ Over Shooter Policeman,” Bağımsız İletişim Ağı (Independent Communication Network), July 17, 2013, <http://www.bianet.org/english/people/148548-prosecutor-protection-over-shooter-policeman>.

⁴⁴ Howard Koplowitz, “Ahmet Şahbaz, Officer Who Shot And Killed Protester Ethem Sarısülük in Turkey Protests, Released From Jail [VIDEO],” International Business Times, Jun 24, 2013, <http://www.ibtimes.com/ahmet-sahbaz-officer-who-shot-killed-protester-ethem-sarisuluk-turkey-protests-released-jail-video>.

⁴⁵ Ayça Söylemez, “Ethem Sarısülük Case Suspended,” Bağımsız İletişim Ağı (Independent Communication Network), July 17, 2013, <http://www.bianet.org/english/people/148549-ethem-sarisuluk-case-suspended>.

Polis birçok insanı öldürdü. Bu hala yaşanıyor. Ne yazık ki kimse cezalandırılmıyor. Yasalar işlemiyor. Ethem'i öldüren polisin adalete teslim edileceği konusunda çok az umudum var. Bu ülkenin gerçeği bu.

Abdullah Cömert

PHR Cömert'in otopsi bulgularını gözden geçiren TİHV'den Dr. Fincancı ile görüştü. Dr. Fincancı Cömert'in başına birkaç darbe aldığını açıkladı ve ölüm nedeninin başına doğrudan atışlanan ve kafatasından başlayarak kafa derisinin haç biçimindeki flepinde avülsiyon (deri kanaması) sonucu yaratan ve kafatası kemiğinde kırık depresyonu oluşturan, gaz kapsülüyle ilişkili beyin hasarı olduğunu bildirdi. Yaralanmanın etkisi serebral hemoraja ve ardından ölüme yol açmıştı.

Göstericilere karşı yakın mesafeden atılan plastik mermiler

Birçok protestocu protestolar sırasında plastik mermilerle yaralandılar. Görüşülen birçok kişi plastik mermilerle yakın mesafeden vurulan birçok insanla birlikte olduğunu anlattı. Görüşülenlerden biri, ismini açıklamak istemeyen 19 yaşındaki bir yeni lise mezunu, 16 Haziran'da İstanbul Gezi Parkı'nda yaşadıklarını şöyle anlattı:

“Polis bizden 50-60 metre uzaklıktaydı ve kafamıza plastik mermi ve gaz kapsülü yağırdırıyordu... Başımı korumaya çalışıyordum. Bir aracın arkasıındaydım ve bir eve girmeye çalışıyordum. Sol gözüme bir plastik mermi çarptı. Yere düştüm... İnsanlar polisin ambulânsların bana yardıma gelmesine izin vermeyeceğini ve ambulânslar gelirse polise gaz bombası getireceğini söylediler. Bu yüzden bir taksi çağırıp beni hastaneye götürdüler”.

Mermi alt orbital kemiğine çarparak gözüne girmiş. Orbital kırık tedavi edildi ve –PHR kendisiyle konuştuğunda, gözünü kurtarmak için iki ameliyat geçirmişti. PHR görüşmesi sırasında, etkilenen gözün görüşünün yeniden sağlanıp sağlanmayacağı bilinmiyordu.

PHR'ın Ankara'da görüştüğü gönüllü doktorlardan biri, gönüllü doktorların gaz kapsülleri ve plastik mermilerin yol açtığı yaralanma vakalarını birbirinden ayırt etme çalışmalarını anlatıyor:

“Gördüğümüz vakaların çoğu yüze veya göğse fırlatılmış gaz kapsülleriyle yaralanmış olan kimselerdi. Plastik mermilere bağlı ciddi maksillofasial (yüz ve çene kemiği) yaralanmaları da gördük. Plastik mermilerin yanağa çarptığı birkaç vaka da mevcuttu ve bunları çıkartamadık. Mermilerin ve kapsüllerin ekimotik görüntülerini saptamak kolaydı çünkü bunlar birbirlerinden farklıydı. Ayrıca insanların kollarında, yüzlerinde ve göğüslerinde polis copu darbelerinden ileri gelen birçok “tramline” gördük. [Not: “Tramline” lezyonları polis copuyla yaralanmada kesin tanılayıcıdır.]

Polis göstericileri darp edip gözaltına alıyor

2 Ağustos itibarıyla, TİHV Türkiye çapında 3,700'den fazla insanın Gezi Parkı olaylarıyla bağlantılı olarak gözaltına alındığını bildirdi.⁴⁶ PHR, Ankara'da, (göğüs ve genital bölgesine elle taciz) cinsel tacize uğramış ve/veya polis tarafından gözaltı merkezlerine götürülürken tehdit edilmiş sekiz kadının da aralarında bulunduğu 90 yasal gözaltı vakasının bir bölümünü anlatan iki insan hakları avukatı, Candan Dumrul ve Deniz Özbilgin ile görüştü.

PHR'ın görüştüğü 23 yaşındaki bir kadın, Deniz Erşahin, 16 Haziran günü başlayan 33 saatlik gözaltı sırasında deneyimlediği ve tanık olduğu cinsel tehdit ve tacizleri ayrıntılı biçimde anlattı. PHR'ye, kendisinin ve bazı arkadaşlarının, 1 Haziran'da polis memuru Şahbaz tarafından vurularak öldürülen Sarısülük için yapılan cenaze törenini izlerken gözaltına alındıklarını anlattı. Erşahin kendisi ve erkek arkadaşının polis memurları tarafından sürüklendiklerini, erkek arkadaşı polis tarafından her yeri kan olana kadar copla yüzünden ve bedeninden darp edilirken seyrettiğini anlattı. Erşahin polis karakoluna kadar geçen yolda, polis aracında polis memurlarının kendisini elle taciz ettiklerini, bacaklarını tekmelediklerini, tecavüzle tehdit ettiklerini ve kendisine müstehcen, cinsel hakaretlerde bulunduklarını anlattı. Ankara gözaltı merkezi terörle mücadele birimindeki gözaltı sırasında tuvalete gitmesine izin verilmediğini, su verilmediğini ve polis tarafından tehdit edildiğini anlattı.

Tıbbi Yansızlık-Giriş

Doktorlar ve diğer sağlık çalışanları, hastalığı önleme ve hasta ve yaralılara politik aidiyet, ırk veya dinlerine bakmadan bakım sunmak gibi etik bir göreve sahiptir.⁴⁷ Tıbbi pratiğin bu etik değeri en az 2300 yıllık bir geçmişe dayanır ve aynı zamanda İslami geleneğin de bir parçasıdır.⁴⁸ İslami Tıbbi Etik Yasası doktorların etik davranışlarına kılavuzluk etmek üzere İslami kültürün ilk günlerinden bu yana uygulanan beş ilke içerir.⁴⁹ Hükümetlerin de, yansız biçimde hastaları iyileştirir ve yaralananları tedavi ederken doktorların bağımsızlığını ve toplum içindeki özel rollerini koruma yükümlülüğü vardır”.⁵⁰

Bir doktorun etik sorumluluğu, barış zamanı, savaş zamanındakinin aynısıdır⁵¹ ve hükümet çatışma, düzensizlik veya barış zamanlarında bu profesyonel göreve ve sağlık sisteminin genel fonksiyonlarına müdahaleden kaçınmalıdır”.⁵²

⁴⁶ “Yukanda belirttiğimiz [TİHV] gözaltına alınan kişi sayısı İçişleri Bakanlığı verileri ile aynı değildir çünkü bizim dökümantasyon merkezimiz medya organları yoluyla veri topladı. Ayrıca, aynı sayıya sahip olmak mümkün değildir çünkü isim-soyisim karşılaştırması yapma imkânına sahip değiliz. İçişleri bakanlığı verileri herhangi bir resmi kayıt olmadan gözaltına alınan kişilerin sayısını içermiyor ancak resmi kayıt olmadan tutulan birçok insan var. Bu durumda, gözaltına alınan kişilerin gerçek sayısının 5 binin üstünde olduğunu düşünüyoruz”. Bakınız Türkiye İnsan Hakları Vakfı, “HRFT: Fact sheet on Gezi Park Protests as of July 16th.”

⁴⁷ “Yaş, hastalık veya engellilik, inanç, etnik köken, cinsiyet, milliyet, politik düşünce, ırk, cinsel yönelim, sosyal durumla ilgili veya diğer herhangi bir faktörün görevim ile hastam arasına girmesine izin vermeyeceğim”. Bakınız WMA Cenevre Deklarasyonu..

⁴⁸ Hekimlerin Hipokrat Yemininde şöyle denilmektedir: “...hastaların yararına gücüm kuvvetim yettiği kadar yerine getireceğim”. Veatch, A Theory of Medical Ethics, 22. Dokuzuncu yüzyılda İshak ibn Ali el-Ruhavi Hekimin Pratik Etiği'ni yazdı. On üçüncü yüzyılda İbn abi Usaybia Hipokrat Yeminini'nin, “Hekimlerin Hayatları” başlıklı Arapça versiyonunu yazdı: “Bütün tedavilerimde gücüm yettiğince hastaların yararına çalışacağım”. Veatch, A Theory of Medical Ethics, 57.

⁴⁹ Dünya Sağlık Örgütü, “Islamic Code of Medical and Health Ethics,” Regional Committee for the Eastern Mediterranean, Fiftysecond Session, Agenda item 8, September 2005, http://applications.emro.who.int/docs/EM_RC52_7_en.pdf.

⁵⁰ Dünya Tıp Örgütü, Cenevre Bildirgesi'nden yola çıkarak, daha ayrıntılı bir etik yasası kaleme aldı, buna göre: “Hekimler kendilerini insan onuruna saygı ve sevgi içinde, tam bir teknik ve ahlaki bağımsızlık içinde, uzman sağlık hizmetleri sunmaya adayacaktır”. Bakınız WMA International Code of Medical Ethics; Bakınız ayrıca WMA Tokyo Deklarasyonu Madde 5: “Hekimler tıbben sorumlu oldukları kişinin bakımına karar verirken tam bir klinik bağımsızlığa sahip olmalıdır”. Hekimin temel rolü insan kardeşlerinin rahatsızlıklarını iyileştirmektir ve hiçbir kişisel, kolektif veya politik neden bu daha yüksek amaca üstün gelmeyecektir”.

⁵¹ “Silahlı çatışma dönemlerindeki tıbbi etik barış zamanlarındaki tıbbi etiğin aynısıdır”. Bakınız WMA Regulations in Times of Armed Conflict and Other Situations of Violence, World Medical Association, October 1956 (last amended October 2012), <http://www.wma.net/en/30publications/10policies/a20/index.html>.

Tıbbi yansızlık⁵³ şunları gerektirir:

1. Tıbbi personelin, hastaların, tesislerin ve ulaşım araçlarının saldırı veya müdahaleden korunması;
2. Tıbbi bakım ve tedaviye kesintisiz erişim;
3. Bütün sivillere insanca muamele edilmesi;
4. Yaralı ve hastaların ayrımcı olmayan muamele görmesi.⁵⁴

Tıbbi yansızlık ilkesi uluslararası tıbbi etiği kapsar ve uluslararası insani hukuk veya savaş yasaları standardını belirleyen Cenevre Sözleşmesi'nde yasalaştırılmıştır.⁵⁵ Uluslararası insani hukuk, söz konusu olan silahlı bir çatışma olmadığı için Türkiye'deki son gözaltılar bakımından uygulanabilir olmamakla birlikte, tıbbi yansızlık ilkeleri Türkiye'nin izlemekle yükümlü olduğu çeşitli insan hakları antlaşmalarıyla zorunlu kılınmıştır. Sadece silahlı çatışma için geçerli olan uluslar arası insani hukukun tersine, uluslar arası insan hakları hukuku sivil karışıklık dönemleri için geçerlidir.⁵⁶

Bir NATO müttefiki ve Avrupa Birliği tam üyelik adayı olan Türkiye, aralarında Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslar arası Sözleşmesi (ICCPR); Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslar arası Sözleşmesi (ICESCR); İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezalara karşı Sözleşme (CAT) gibi sözleşmelerin de bulunduğu, tıbbi yansızlık normlarının üzerinde durduğu sağlam bir temel sunan çeşitli önemli uluslar arası insan hakları antlaşmalarını onaylamıştır.⁵⁷

Örneğin ICCPR, keyfî tutuklama ve gözaltını yasaklar⁵⁸ ve bu ilkedен derogasyona izin verilen son derece sınırlı durumları tanımlamaktadır.⁵⁹ Sağlık personelinin keyfî biçimde tutuklanması ve gözaltına alınması bu uluslararası antlaşmanın ta kendisini ihlal etmektedir. ICESCR sağlık hakkını yasalaştırmakta ve açıkça hükümetleri ihtiyaç duyanlara ayrımcılık

⁵² Çatışmalar savaş yasaları (Cenevre Sözleşmeleri) kapsamı dışında yer aldığında, "doktorların görevleri uluslar arası etik yasalarla yönetilmeye devam edecektir. Doktorlar bütün hastalara milliyet, politika, ırk, din vs'ye ve aslında kendi kişisel güvenliklerine bakmadan yardım etmekten eşit biçimde sorumludur ancak geleneksel yasa ve uluslar arası antlaşmaların sunduğu koruma sınırlandırılabilir". Bakınız Vivienne Nathanson, "Preventing and Limiting Suffering Should Conflict Break Out: the Role of the Medical Profession," International Review of the Red Cross, No. 839 (September 30, 2000), <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jq5.htm>. Uluslararası insani hukukun geçerli olduğu ve olmadığı koşullardaki tıbbi yansızlık analizi için bakınız Johanna Michaels Kreisel, "The Benghazi Six: International Medical Neutrality in Times of War and Peace," April 2007, http://works.bepress.com/johanna_kreisel/1/.

⁵³ "Tıbbi yansızlık" kavramının tanımlanmasına yardımcı olan köklü bir araştırmada, PHR'nin 1989'da El Salvador'da yaptığı bir tıbbi araştırmada, sağlık çalışanlarına yönelik saldırı, tutuklama, tehdit ve infaz iddiaları bildirilmiştir. PHR 1988'den bu yana, tıbbi yansızlıkla ilgili makaleler yayımlamıştır: Batı Yakası ve Gazze Şeridi (1988); Panama (1988); Şili (1988); El Salvador (1990); Kuveyt (1991); Burma (1992); Somali (1992); Tayland (1992, 2010); Hindistan (1993); Meksika (1994); eski Yugoslavya (1996); Türkiye (1996); Irak (2003); ABD (2003–2007); Libya (2011); Bahreyn (2011, 2012); ve Suriye (2012).

⁵⁴ Annas ve Geiger, War and Human Rights, 37.

⁵⁵ Tıbbi yansızlık ayrıca geleneksel uluslar arası insani hukuk olarak da kabul edilmektedir (örn. tıbbi yansızlık normları tarafların Cenevre Sözleşmelerini onaylamış olup olmamasına bakılmadan silahlı çatışma içindeki bütün taraflar için geçerlidir). Bakınız Jean-Marie Henckaerts & Louise Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law: Volume 1, Rules, (New York: Cambridge University Press, 2005), 79–104.

⁵⁶ Jean-Marie Henckaerts'nin geleneksel hukuk hakkındaki makalesi uluslar arası insani hukukun bütün zamanlardaki kullanım olanaklarını tartışmaktadır. Jean-Marie Henckaerts, "Customary Law," International Review of the Red Cross, Vol. 87, No. 857 (March 2005): 195–6, http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc_857_henckaerts.pdf.

⁵⁷ Türkiye CAT'ı 1988'de ICCPR ve ICESCR'ı 2003'de onaylamıştır. Bakınız BM Antlaşmaları Koleksiyonu, <http://treaties.un.org/Pages/Treaties.aspx?id=4&subid=A&lang=en>.

⁵⁸ Kişisel ve Politik Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ICCPR), Art. 26, G.A. Res. 2200A (XXI), 21 UN GAOR Supp. (No. 16) at 52, UN Doc. A/6316 (1966), 999 U.N.T.S. 171, 23 Mart 1976'da yürürlüğe girdi, Türkiye tarafından 23 Eylül 2003'te onaylandı, <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>.

⁵⁹ ICCPR, Art. 4.

yapmadan tıbbi bakım erişimi sunmaya çağırılmaktadır.⁶⁰İhtiyaç duyanlara tıbbi bakım sunulmasının kasten engellenmesi bu antlaşmayı ihlal etmektedir. Ayrıca, CAT hükümetlerin yurttaşlarına işkence yapmalarını ve zalimane, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele etmesini yasaklamaktadır.⁶¹ Hükümet eylemleri üzerindeki bu yasaklama, tıbbi bakıma ihtiyaç duyanlar dâhil, bütün potansiyel kurbanlarla ilgilidir. Hastaları veya tıbbi hizmete ihtiyaç duyanları işkence veya zalimane, insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleye maruz bırakmak CAT'ı açıkça ihlal etmektedir.

Bu raporda belgelenmiş olan, sivillere yönelik son saldırılar bu insan hakları sözleşmelerini ihlal etmekte ve Türkiye'nin uluslar arası yasal yükümlülüklerini ihlal ettiğini göstermektedir. Sağlık profesyonellerine yönelik saldırılar, köklü uluslar arası insan hakları hukukunu ihlal etmenin yanı sıra, bu profesyonellerin ihtiyaç içinde olanlara yansız bakım sunmak biçimindeki etik yükümlülüklerine müdahalede bulunmaktadır. Dünya Tıp Birliği'nin Uluslar arası Hekimlik Etiği Yasası ve Hekimlik Etiği El Kitabı hekimlerin görevlerini tanımlamaktadır ve bu görevler acil yardım sunmayı ve ayrımcılık yapmama ilkesine bağlılığı içermektedir.⁶²Hükümetler tıp profesyonellerinin görevlerine müdahalede bulunmamalı ve uluslar arası ölçekte kabul edilmiş olan bu ilkelere uymaya çalışanları hedef almamalı veya cezalandırmamalıdır.

Tıbbi Yansızlık İhlalleri:

Tıp Personeline ve Tıbbi Tesislere Yönelik Saldırılar

SB Göstericilere Yeterli Hekimlik Hizmeti Sunamamış ve Ambülâns Hizmetleri Erişim Kısıtlamalarıyla Karşılaşmışlardır

Türkiye Sağlık Bakanlığı (SB) kamuyu ilgilendiren acil durumlara rutin biçimde insani ve acil tıbbi yardımda bulunmakta ve bağımsız tıp personelinin yardımlarını selamlamaktadır. Bu durum, depremler gibi doğal afetlerde gözlenmiştir. SB, bu tür krizler sırasında, genelde ihtiyaca orantılı bir eylem planını uygulamaktadır. Tüm Türkiye'de 2 milyon insanın sokaklara çıktığı ve 8 binden fazla insanın yaralandığı tahmin edilen Gezi Parkı olayları vakasında böyle bir acil yardım eylem planı mevcut değildir ve SB yeterli acil tıbbi yardım sunmamıştır. SB'nin binlerce göstericinin acil tıbbi yardım ihtiyacına yanıt verememesi, Türkiye'deki herkesin sağlık ve evrensel sağlık kapsamından yararlanma hakkını güvence altına aldığını iddia eden bir sağlık sistemi olan Sağlıkta Dönüşüm Programı beyanı ile tutarlı değildir.⁶³

PHR tarafından görüşülen birçok kişi göstericilerin çevresindeki bölgelerde SB tarafından herhangi bir acil tıbbi hizmet sunulduğu bilgisine sahip değildir. PHR ekibinin görüştüğü bazı

⁶⁰ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Maddeler. 2(2), 12(2)(d), G.A.res. 2200A (XXI), 21 U.N.GAOR Supp. (No. 16) at 49, U.N. Doc. A/6316 (1966), 993 U.N.T.S.3, yürürlük tarihi 3 Ocak 1976, Türkiye tarafından onaylanması 23 Eylül 2003, <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>.

⁶¹ İşkence ve diğer Zalimane, İnsanlık dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezalara Karşı Sözleşme (İşkenceye Karşı Sözleşme), G.A. res. 39/46, [annex, 39 U.N. GAOR Supp. (No.51) at 197, U.N. Doc. A/39/51 (1984)], yürürlüğe girme tarihi 26 Haziran 1987, Türkiye tarafından onaylanması tarihi 2 Ağustos 1988, <http://www.un.org/documents/ga/res/39/a39r046.htm>.

⁶² Dünya Tıp Örgütü Uluslar arası Tıbbi Etik Yasası.

⁶³ Rifat Atun FRCP, Sabahattin Aydın MD, Sarbani Chakraborty PhD, Safir Sümer MSc, Meltem Aran PhD, Ipek Gürol PhD, Serpil Nazlıoğlu MPhil, Şenay Özgülcü MD, Ülger Aydoğan MSc, Banu Ayar MD, Uğur Dilmen MD, Recep Akdağ MD, "Universal Health Coverage in Turkey: Enhancement of Equity," The Lancet, vol. 382, issue 9886 (July 6, 2013): 65 - 99, [http://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(13\)61051-X/abstract](http://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(13)61051-X/abstract).

görgü tanıkları devlet ambulânslarının polise göz yaşartıcı gaz taşıdığını bildirmiştir. TTB Merkez Konseyi başkanı Dr. Özdemir Aktan’a göre, “Hükümet hiçbir kriz müdahalesi, hiçbir acil tıbbi personel sağlamadı. Bölgede bazı SB ambulânsları vardı ama bunlar yaralanmalar ve ihtiyaçlar ölçüsünde yeterli değildi. Ayrıca, yollar kapatıldığı için, ambulânslar genellikle bölgeye giremediler”.

Görüşülen diğer kimseler de hükümetin ve SB’nın kesinlikle varlık göstermediğini iddia ettiler. İstanbul’daki sağlık revirleri koordinatörlerinden Dr. İncilay Erdoğan, PHR ile yaptığı görüşmede, “Herhangi bir devlet kurumundan insanları hastanelere ambulanslarla taşımak için destek sunulduğu beyanı yalandır. Hükümet ve bakanlık ambulâns göndermedi. Birini hastaneye göndermemiz gerektiği zaman, özel hastanelerin ambulânslarını çağırmak zorunda kaldık” dedi. İstanbul’daki Dolmabahçe Camii reviri koordinatörü Dr. Yasemin Demirci ise, “Camiinin revirindeki son gün, ambulâns çağırmaktan sorumluydum. [Türkiye’nin acil telefon numarası olan] 112’yi aradım. Oradaki ambulâns personeli gelemeyeceklerini çünkü gelmelerine izin verilmediğini söyledi” dedi. Dr. Demirci ayrıca görüşülen diğer kişilerin de sözünü ettiği bir söylentiden söz etti ancak bunu teyit edemedi. “Protestocular birkaç gün önce resmi bir ambulânsın geldiğini ve polise biber gazı getirdiğini söylediler, protestocular bu yüzden resmi ambulânsların gelmesini istemiyorlardı”. PHR saha araştırması sırasında bu suçlamayı araştırmadı. Ancak, söylenti doğru olsun olmasın, polise yönelik ambulâns yardımı konusundaki raporların yaygınlığı gösteri bölgelerinde devlet ambulânslarına yönelik aramaları azaltmış ve alandaki tıbbi triyaj ve acil yardım ihtiyacını artırmış olabilir.

Ankara’da, acil revir koordinatörü Dr. Arpat PHR ile yapılan görüşme sırasında aşağıdakileri beyan etmiştir:

“SB kendisi tıbbi hizmet sunmadı. Gösterilerin yapıldığı bölgelere herhangi bir tıbbi bakım hizmeti sağlamadı. Protestocular 112 ambulânslarının polise silah taşıdıkları söylentilerini duymuşlar, dolayısıyla protestocular bunları durduruyordu. Ambulânsların bunu gerçekten yaptıkları bir vaka duymadım. Genelde, kamusal olaylarda tıbbi hizmet sunarlar ama bunlar sunulmadı. Normalde, herhangi bir kamusal olayda, önlemler alınır ve bu yüzden ambulânslar da orada hazır bulunur. Ama bu vakada bu önlemlerin hiçbiri alınmadı. Normalde 112 ambulânsları 8 ila 12 dakikada gelir. Bu hizmetler o günlerde işlevsel değildi.”

SB ayrıca söz konusu standartlar Türkiye’de geliştirilmiş olmasına ve SB geniş ölçekli İstanbul Protokolü eğitimlerine katılmış olmakla birlikte, İstanbul Protokolü’nün içerdiği⁶⁴, işkence ve kötü muamelenin etkin tıbbi dokümantasyonu hakkındaki uluslararası standartları da⁶⁵ uygulayamamıştır. Ne yazık ki, PHR’nin konuştuğu tıbbi personele göre, adli tıp değerlendirmeleri üzerindeki polis baskısı ve tıbbi uzmanların işkence ve kötü muamele konusundaki tıbbi kanıtları doğru biçimde belgeleyememesi uygulamaları - ki bunlar PHR tarafından 1996’da Türkiye’de belgelenmiş olan uygulamalardır⁶⁶ - aynen devam etmekte veya çok az değişim göstermektedir.

⁶⁴ Kötü muamele zalimane, insanlıkdışı ve aşağılayıcı muamele veya cezalandırma anlamına gelmektedir (CIDT).

⁶⁵ V. Iacopino, O. Ozkalipci, C. Schlar, K. Alden, T. Baykal, R. Kirschner, et al, The Istanbul Protocol.

⁶⁶ Bakınız V. Iacopino, M. Heisler, S. Pishever, and R.H. Kirschner, “Physician Complicity in Misrepresentation and Omission of Medical Evidence in Post-Detention Medical Examinations in Turkey,” Journal of the American Medical Association, August 7, 1996, 276, 396-402;

Bağımsız Tıp Personeli Göstericilere Bağımsız Acil Tıbbi Yardım Sunmuştur

TTB'ye göre, SB tarafından yeterli acil hizmetin sunulmadığı koşullarda, binlerce bağımsız hekim ve diğer tıp personeli bireyler olarak ve TTB örgütlenmesi aracılığıyla, hekimlik etik görevleri ve Türkiye yasaları uyarınca, acil yardım sunmuşlardır. TTB'den Dr. Aktan, PHR'ye, TTB'nin 31 Mayıs günü sosyal medyadan, ambulânslar gösterilerin yapıldığı alanlara giremediği için insanların tıbbi yardım için hekimlere ihtiyaç duyduğunu işittiğini anlattı. Çarpıcı sayıda hekimin ve tıp öğrencisinin ihtiyacı karşılamak üzere geldiğini söyledi. Dr. Aktan TTB'yi, yardım etmek isteyen insanların, diğer hekim ve hemşirelerin ve sağlık malzemesi bağışlamak isteyen insanların aradıklarını anlattı. TTB internet sitesine bir yardım çağrısı koymuş ve bunu bütün TTB üyelerine e-posta ile göndermiştir. Yanıt olarak, tıbbi yardım çalışmasına katılmak isteyen 1000 başvuru almıştır. Bir grup sağlık profesyoneli Taksim yakınlarında toplanmış ve ilk revirlerini açmışlardır. Çağrı merkezi olarak kullanılabilecek bir telefon numarası açıklamış ve revirin yeri hakkında bilgi sunmak için sosyal medyadan yararlanmışlardır. Birçok tıp öğrencisi de gönüllü olmuş ve lisanslı hekimlere eşlik etmiştir. Dr. Aktan sağlık gönüllülerinin çoğunun daha önce hiçbir gösteriye katılmadıklarını ve olayların gelişimi konusunda hiçbir öngörüye sahip olmadıklarını anlattı.

Dr. Aktan TTB üyelerinin gösterilerin ikinci gününden itibaren Gezi Parkı'nda olduklarını da söyledi. Tıbbi yardım çalışması başlangıçta örgütlü değilken, gönüllüler adım adım bir sağlık revirleri ağı oluşturdular.

TİHV'den Dr. Fincancı şunları anlattı: “Yaralılara yönelik acil yardım yaralıların etkin biçimde triyajı için yaşamsaldı. Bütün yaralılar acile veya hastaneye kaldırılmaya ihtiyaç göstermiyorlardı ve hastanelere giden birçoklarının başına geldiği gibi, gözaltına alınmaktan korktukları için hastaneye gitmeyi reddeden birçok kişi de acil yardımdan yararlandı”.

İstanbul revir koordinatörü Dr. İncilay Erdoğan, polis saldırısı korkusu altında acil tıp hizmeti sunarken karşılaştıkları zorlukları şöyle anlattı:

“Bir gece, tıbbi yardım organizatörü bendim ve üç ilk yardım merkezinin bulunduğu yere gittim. Savaş alanı gibiydi. Sanki bir kamptan diğerine gider gibi bir yerden diğerine gittik. Protestoculardan birine polis yaklaşırsa haber vermesini istedim. 20'den fazla ilk yardım merkezi ve ikisi parkta diğeri Divan Otel'de üç revir vardı. Polis bize saldırmayı sürdürdü bu yüzden biz de tıbbi yardım sunmaya çalıştığımız yerlere gitmeye devam ettik”.

Anesteziist ve yoğun bakım hekimi Dr. Savaş Çömlek, Haziran'ın ilk günlerinde Gezi Parkı yakınlarındaki acil bakım sunumundaki rolünü anlattı:

“Gezi Parkı'ndaki çadırlar yakıldıktan sonra, sağlık yardımı sunmaya gittim. Polis kapsülleri tüfek gibi kullanarak kalabalık içindeki insanların tam üstüne göz yaşartıcı gaz atıyordu. Yaralanan ve doktor çağıran birçok insan vardı. Çok küçük, kapalı bir alandı. Polis insanlara kaçacak yer bırakmıyordu bu yüzden insanlar kapalı alanda sıkıştılar. Durmalarını söylemek için bazı polislerle konuşmaya çalıştım çünkü insanlar yaralanmıştı. Durmadılar, bu yüzden

ben de bazı yaralıların Divan Otelı'ne gitmelerine yardımcı oldum. Birçok insan gaz kapsülleriyle yaralanmıştı. Birinin başı gaz kapsülüyle yarılmıştı, biri kalp krizi geçiriyordu, bir başkası ciddi bir astım atağı geçiriyordu. Birçok insan şok ve panik içindeydi. Polis ambulânsların geçmesine izin vermedi. Bazı yaralıları taksiyle Şişli Etfal Hastanesine gönderebildik”.

Başbakan Erdoğan kamuoyuna yönelik açıklamalarında, Dolmabahçe camiinde kurulan revirdeki tıbbi personel ve hastaların camiye saygısızlık yaptıklarını iddia ederek acil yardım çalışmalarını eleştirmişti. Başbakan, “Protestocular Dolmabahçe camiine ayakkabılarıyla girdiler, orada içki içtiler ve böylelikle bu memleketin kutsal dini yerlerine saygısızlık ettiler, üstelik de ne adına? Çevrecilik adına” diye konuşmuştu.⁶⁷ Camiinin imamı bu iddiaları reddederek haftalarca süren tıbbi yardımlar sırasında camiye yönelik hiçbir saygısızlık olmadığını açıkladı. Cami müezzini Fuat Yıldırım ise camide hiçbir alkollü içki tüketilmediğini söyledi.⁶⁸ Camideki hizmetleri koordine eden Dr. İncilay Erdoğan, PHR ekibine içtenlikle şunları söyledi: “Camiyi ben ve arkadaşlarımla açıp kapattığımızı söyleyebilirim ve kimsenin camiye bira getirmediğini veya herhangi bir saygısızlıkta bulunmadığını da söyleyebilirim”.

Polis Gezici Revirlere Saldırdı

Tıbbi personel protestoların başından itibaren hedef haline getirildi. Polis protestoların ilk günlerinde Gezi Parkına girip çadırları yaktığı zaman, TTB revir çadırı da yakılmıştı. PHR'nin görüştüğü hekimler acil yardım sunarken yaşadıkları deneyimleri ve revirlere yönelik tanık oldukları saldırıları anlattılar. En önemli temalardan biri yaygın güvensizlik duygusu ve polis saldırısı korkusuydu. PHR'nin İstanbul'da görüştüğü kardiyovasküler cerrah Dr. Cem Arıtürk, şöyle anlattı: “Her revirde, A, B ve C planlarımız vardı. Sadece hekim olduğumuz için güvende olmadığımızı biliyorduk. Sürekli olarak ilaçları, oksijen tüplerini, malzemeleri ve hastaları polis gelmeden taşıma planları yapıyorduk.” Arıtürk, “polis yaralıları revire kadar takip ediyor ve sonra içeriye gaz atıyordu. Hekimler bunun çekip gitmemiz ve insanlara yardım etmeyi bırakmamız için bir mesaj olduğunu düşünüyordu”.

TİHV'den Dr. Fincancı, PHR ekibine, 11 Haziran günü, tıbbi bir ilk yardım merkezi olduğu açıkça görülen Gezi Parkı revirine kasten gaz bombası atılmasına tanık olduğunu anlattı. Polisin revirlere saldırdığını gören Dr. Çömlek de PHR'ye şunları anlattı:

“Yaralı insanlarla dolu revirlere gaz bombalarıyla saldırdılar. Bazıları dışarı koşup acil yardım bayraklarını sallayarak polise durmasını söyledi, ama durmadılar. Ateş ettiklerini gördüm... tam Divan Oteldeki revirin önünde ambulânsın camı kırıldı, kapsül ambulânsın içine düştü. Polis gaz kapsülünü içeri ateşlediği zaman ambulânsın 5-10 metre ilerisindeydi. Üzerinde kıızıl haç olan özel bir ambulânstı. Bu olay yaşandığı sırada etrafta hiç protestocu yoktu. Hiçbir provokasyon yoktu.”

⁶⁷ Tulin Daloglu, “Erdogan, Gezi Park And the Headscarf,” Al-Monitor, June 11, 2013, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/06/erdogan-gezi-park-headscarves-protests-turkey.html#ixzz2a5FSM4yX>.

⁶⁸ PM Erdoğan Repeats Previously Denied Reports of Protesters Entering Mosque with Shoes On,” Hurriyet Daily News, June 9, 2013, <http://www.hurriyetdailynews.com/pm-erdogan-repeats-previously-denied-reports-of-protesters-entering-mosque-with-shoes-on-.aspx?pageID=238&nid=48520>.

İstanbul'daki bir gönüllü revirde yardım eden bir başka hekimse PHR'ye şunları anlattı:

“Polis insanlara gaz bombası ve plastik mermilerle ateş etti. Meslektaşım ve ben solunum cihazıyla insanlara yardım etmek için koştuk. Öyle çok gaza maruz kaldım ki kötü bir bronkokonstrüksiyon yüzünden hiç nefes alamadım. Meslektaşım beni solunum cihazlarıyla tedavi etti.”

Dr. İncilay Erdoğan kendi deneyimini PHR ekibine anlattı:

“Polis biz tıp personelini gerçekten hedef aldı. Revir alanına gaz kapsülleri atıyorlardı... Benim alerjik astımım var. Sürekli olarak hap almam ve solunum cihazı kullanmam gerek. 22 Haziran'da üç kez bize gaz bombalarıyla saldırdılar. Dışarıdaki yolda hiç gösterici yoktu, ama bizim olduğumuz sokağa ordu gibi girdiler, etrafa baktılar ve üç haftadır kullanmakta olduğumuz mühendisler ait binanın ikinci kattaki kütüphane penceresinden içeriye doğrudan gaz bombası attılar. İlk yardım merkezi işaretimiz vardı. Burası bir tıp merkeziydi. Gaz bombası tam yanımda patladı”.

30 Haziran'da Ankara'da yapılan bir PHR görüşmesinde Dr. Arpat şunları anlattı:

“Polis sokakta dışarıda gaz bombaları attı. Sonra sokak kapatıldı. Baskın bekliyorduk, ama kendi kendimize doktorların savaşta bile tıbbi tedavi sunmalarına izin verildiğini hatırlattık, bize niye saldırırsınlar dedik. Ama polis [acil yardım merkezinin bulunduğu] binaya saldırmaya başladı. Revirin girişine gaz bombası attılar ve sonra da içeri girdiler... Gazdan nefes alamıyorduk. Sadece cerrahi maske takmıştık. İki meslektaşımız beyaz giysileriyle dışarı çıkıp hekim kimliklerini gösterdiler. Çok kötü darp edilip hakarete uğradılar. Sonra polis kayboldu.”

29 Haziran'da Ankara'da yapılan bir PHR görüşmesinde Adnan Vural isimli bir tıp teknisyeni, 2 Haziran günü Mülkiyeliler revirinde polisin revire gaz kapsülleri attığını ve tıp merkezine getirildikleri sırada yaralıları dövmeye çalıştığını anlattı.

Polis, Yaralı Göstericilere Bakım Sunan Tıp Personeline Saldırdı, Darp Etti, Gözaltına Aldı

PHR'nin görüştüğü hekimler polisin tıp personelini yaralı göstericilere yardım ettiği için doğrudan hedef aldığı birçok vaka anlattı. 27 Haziran'da görüşülen İstanbullu bir gönüllü hekim, şunları anlattı: “Geçen Cumartesi günü, üzerinde doktor olduğum yazılı bir bere giymiştim. Polis kasti olarak bereme ateş etti. Sonunda, beremi çıkardım. Bunun da faydası olmadı. Mesele hekim olmamdı. Doktorları hedef alıyorlardı. Protestoculara yardım etmemizi istemiyorlardı.”

Dr. Çömlek 16 Haziran günü Gezi Parkı'nda yapılması planlanan barışçıl gösteriye tıbbi malzeme taşıırken kendisi ve üç hemşirenin yaşadıklarını anlattı:

“Kısmen kapalı bir alanda, gazlı saldırı vardı. Yaralı birini tedavi ettik. Boş bir alanda, bir grup polise doğru koştuk. Hemen doktor olduğumu ve kadınların da hemşire olduklarını söyledim. Doktorsan burada ne arıyorsun? Diye sordular. Bana terörist muamelesi yaptıklarını

düşündüm. Sürekli doktor olduğumu tekrarladım ama kollarımın üst kısmını tartakladılar, iz kaldı”.

Dr. Fincancı, “Bu tür acil durumlarda, düzgün bağımsız tıbbi yardıma ihtiyaç vardır. Sanki yardıma ihtiyaç duyanlara yardım etmek suçmuş gibi, hükümet, acil sağlık hizmeti sunan bağımsız tıp personelini cezalandırmaya çalışıyor” dedi.

TTB’ye göre, gösteriler sırasında yaralıları sağlık yardımı sunan 18 sağlık profesyoneli gözaltına alındı: İstanbul’da 13, Ankara’da 4 ve Mersin’de 1. Ankara’da, PHR , Fincan kafedeki gönüllü revirde tıbbi yardım sunarken polis tarafından gözaltına alınan Utku Gürhan adındaki 25 yaşındaki yeni bir tıp okulu mezunuyla görüştü. 2 Haziran günü, bir grup çevik kuvvet polisinin “revir” olduğu açıkça gösterilen ve içerdeki herkesin beyaz tıp önlükleri giydiği kafeye önce gaz kapsülü atıp sonra içeri girdiklerini anlattı:

“Çevik kuvvet daha sonra tıbbi malzemelerimizi kırıp dökmeye başladı. Biber gazı kullanıp kullanmamayı tartışıyorlardı. Hekimlik kimliğimi gösterdim ve sadece insani yardım sunduğumuzu söyledim. Polislerden biri ikna olmuş gibiydi, ama diğeri beni almak zorunda olduklarını söyledi. Beni basamakların üstüne fırlattı ve sonra kolumu arkadan bükte. Direnmeyeceğim diye bağırdım ama kolumu sırtımda bükmeye devam ettiler. İki polis karaciğerime vurmaya başladı. Birisi yumruk attı”.

Gürhan polis aracında darp edilmeye ve hakaret görmeye devam ettiğini bildirdi. PHR’ye gözaltı merkezinde kendisinin ve gözaltındaki diğer kişilerin sekiz saat boyunca susuz bırakıldığını ve tuvalete gitmelerine izin verilmediğini anlattı. Gürhan gözaltındaki yaralıları yardım etmek için elinden geleni yaptığını, bir kişinin yerinden çıkmış dirseğini sarıp yerleştirdiğini anlattı. PHR’ye 36 saat sonra serbest bırakıldığını, bu zaman içinde yiyecek hiçbir şey almadığını bildirdi. Gürhan gözaltından serbest bırakıldığı zaman, polisin kendisine yeniden gözaltına alınması halinde, doğrudan “terörle mücadele birimine” gönderileceğini söylediğini, bu yüzden serbest bırakıldıktan sonra yeniden acil tıbbi yardım sunmadığını bildirdi. Gürhan PHR’ye “İnsanların yaralandığını ve tıbbi yardıma ihtiyaç duyduklarını bilip, çok korktuğum için yardım edemediğimden dolayı kendimi çok kötü hissettim” dedi. “Klinik anlamda daha iyi yapacağım şeyler vardı. Bütün tıp fakültesi profesörlerim bizlere sürekli olarak dağın başında bir hastayla kalsanız ne yapardınız diye sorarlardı. Ben bu felsefeyle eğitildim ve son olaylarda da bununla yaşamak zorunda kaldım”.

PHR soruşturmasının merkezinde tıbbi personele yönelik saldırılar bulunmakla birlikte, görüşülen kişiler gözaltına alınan avukatlarla ilgili de bilgi ve belge sundular. 30 Haziran’da İHD Ankara Şubesi yöneticisi Serbay Köklü, İHD ve Çağdaş Avukatlar Derneği üyesi 28 avukatın tutuklu olduğunu bildirdi. Ayrıca 48 avukatın da yaklaşık 10 saat boyunca gözaltında kaldıklarını ve birçoklarının PHR ile yapılan görüşmeden 7-10 gün önce İstanbul’daki bir adliye binasında yaptıkları basın açıklamasından sonra darp edildiklerini anlattı. Köklü polis karakolunda gözaltında tutulduklarını, birçoklarının yerlere atıldığını, yumruklanıp

tekmelendiğini ve coplarla darp edildiğini söyledi. Köklü’ye göre, bu iddialara denk düşen adli tıp fotoğrafları ve raporlar mevcuttu. Polise karşı yasal bir dava da açılmıştı.⁶⁹

SB Tıbbi Personelin Hem Yaralıların Hem de Yardım Sunanların İsimlerini Bildirmesini İstedi

13 Haziran’da SB Gezi protestoları ile ilgili olarak kurulan “gönüllü revirlerle” ilgili çeşitli farklı bilgileri, yaralı göstericilerin ve yaralılara yardım sunan tıbbi personelin isimlerini isteyen bir genelge yayınladı. Genelge ayrıca bu revirler kurulmadan önce ilk olarak neden SB’dan izin istenmediğini de soruyordu. 17 Haziran’da TTB genelgeye doktorların veya hastaların isimlerini açıklamayacaklarını yazılı olarak bildirerek yanıt verdi. PHR’nin görüştüğü TTB üyesi hekimler bu genelgenin etkisi ve amacının açık olduğunu, amacın protestocuların ve onlara acil yardım sunan tıbbi personelin kimliklerinin belirlenmesi ve cezalandırılması olduğunu ileri sürdüler.

TTB, SB’nın istemine yanıt olarak aşağıdakileri beyan etti:

Hekimler olarak aşağıdakileri halkımızla paylaşmak istiyoruz:

- Kendi yaşamımızı insanlığın hizmetine adamaya yeminliyiz,
- Hastalarımızın sağlığı en önde gelmektedir,
- Bize verilmiş olan sırlara hastalarımızın ölümünden sonra bile saygı göstereceğiz,
- Meslektaşlarımız kardeşlerimiz olacak,
- İnanç, milliyet, etnisite, parti siyaseti veya sosyal durumda ilgili değerlendirmelerin görevimizle hastalarımız arasına girmesine izin vermeyeceğiz,
- Tüm varlığımızla, özgür olarak ve onurumuz üstüne bu ilkeler üzerine ant içiyoruz.

Cenevre Bildirgesi- Mesleki Bağlılık Yemini 1948⁷⁰

SB tarafından yapılan bildirim istemi yaralı göstericilerin gözaltına alınma, kötü muamele görme ve/veya sahte suçlamalar yüzünden tutuklanma korkusu yüzünden tıbbi tedaviyi reddetmeleri oldu. Görüşülen birçok hekimden birinin anlattığı gibi:

“SB genelgesinden sonra... tedavi ettiğimiz birçok insan hastanelerin acillerine gitmekten çok korkmaya başladı. Bizim sadece triyaj yapma, insanların durumlarını stabilize edip hastaneye güvenli biçimde ulaşmalarını sağlama kapasitemiz vardı. Tedavi ettiğim ağır yaralı bazı hastalar hastaneye gitmeyi reddettiler. Eve gitmekte ısrar ettiler. Onlara ne olduğunu merak ediyorum. Ayrıca, bu insanların hiçbirisi sayı veya yaralanma tipi bakımından TTB kayıtlarında yer almıyor. TTB’nin rakamları bu nedenle yaralıların hepsinin sayısını ve ölçüsünü kapsamıyor.”

⁶⁹ Bakınız, Türk avukatların gözaltına alınışını gösteren videolar: http://www.youtube.com/watch?v=bVJtwawyK_k; “Turkish Police ‘Attack’ Protesting Lawyers at Courthouse, Many Arrests (VIDEO),” RT, June 11 2013, <http://rt.com/news/turkish-police-lawyers-courthouse-534/>.

⁷⁰ “Physicians Wait Neither for ‘Permission’ nor ‘Order’ to Serve Humanity,” Turkish Medical Association, news release, June 18, 2013, <http://www.ttb.org.tr/en/index.php/tuem-haberlerblog/179-ttb/1215-physicians-wait-neither-for-permission-nor-order-to-serve-humanity>.

Çoğu hastane acil servis ve koğuş tıbbi personelinin SB'nın bildirim istemine uyduğu bildirilirken, PHR'nin görüştüğü kimselere göre, birçok sağlık çalışanı da bakım sundukları hastaların mahremiyetini ihlal etmeyi reddederek, bu kimselere resmen belgelemeden bakım sundu.

SB'nın Parlamento Gündeminde Olan Yasa Tasarısı “Lisanssız” veya “Yetkisiz” Acil Tıbbi Yardımı Suç Haline Getirmeye alışmaktadır

2013 Temmuz ayı başlarında SB halen parlamentonun gündeminde olan bir yasa tasarısı sundu. Bu yasa tasarısı kabul edilmesi halinde, sadece göstericilere değil, Türkiye’de acil sağlık yardımı gereksinimi olan herkese “lisanssız” veya “yetkisiz” acil sağlık yardımı sunulmasını suç haline getirecektir. Sağlık yasa tasarısının 33. Maddesi şöyle demektedir⁷¹:

“lisanssız sağlık hizmeti sunan şahıslar veya sağlık hizmeti sunan her türlü yetkisiz şahıs 1 ila 3 yıl hapisle cezalandırılacak ve yüz ila bin gün arasında para cezasıyla cezalandırılacaktır”.

Söz konusu yasa tasarısı sağlık personeli açısından gereksinim içinde olanlara acil sağlık hizmeti sunma görevini ihmal etmeyi suç sayan Türk Ceza Kanunu 97 ve 98. Maddeleri ile doğrudan doğruya çelişki içinde olacaktır.⁷² Parlamento bu raporun hazırlanması sırasında tatildeyken, tasarının parlamentonun yeniden açılacağı 2013 Ekim ayında gündeme alınması planlanmıştır.

Türkiye’deki sağlık personeli, yaralılara acil yardım sağlayarak Uluslar arası Hekimlik Etiği kapsamında görevlerini ve Türk ceza yasası hükümlerini yerine getirmektedir.⁷³ Hekim tedavisi sunmak huzursuzluk ortamında verilen politik bir tepki değil bir ihtiyaca verilen etik bir tepkidir. Başbakan Erdoğan’ın protestoculara ve tıbbi personele yönelik olarak defalarca kullandığı “apulcu” nitelemesi dikkate alındığında, Türkiye’de acil sağlık hizmetinin suç haline getirilmesi sürpriz değildir.⁷⁴

Sonuçlar

Türkiye hükümetine bağlı güçler protestoculara karşı, kitlesel ölçekte kötü muamele (zalımane, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele veya cezalandırma) ve zaman zaman da işkence ölçüsünde gereksiz ve aşırı şiddet kullanmıştır. Devlet göz yaşartıcı gazı, yakın mesafeden, bireyleri doğrudan doğruya hedef alarak ve kapalı alanlarda bir silah olarak kullanmış; plastik mermileri ve (göz yaşartıcı gaz olduğu bildirilen) kimyasal maddeler karıştırılmış tazyikli su ve gayrı meşru ölümcül gücü ayırım gözetmeden kullanmış; polis denetimi altındaki yüzlerce protestocuyu gözaltına alarak darp etmiş; ve Türk ceza yasası ve Türk yasalarının öngördüğu biçimde acil sağlık hizmeti sunmaya çalışan kimliği açıkça belirtilmiş tıbbi tesisler ve tıbbi personeli kasten hedef almıştır. Başbakan Erdoğan söz konusu

⁷¹ Parlamento gündeminde olan SB Sağlık Yasa Tasarısı ile ilgili olarak aşağıdakine bakınız:

http://www.ttb.org.tr/images/stories/file/Torba_Kanun_Tasarisi.pdf.

⁷² Türk Ceza Yasası Madde 97 ve 98.

⁷³ WMA International Code of Medical Ethics.

⁷⁴ Elena Becatoros and Suzan Fraser, “Erdoğan Calls Turkish Protesters ‘Those Who Burn and Destroy,’” Christian Science Monitor, June 9, 2013, <http://www.csmonitor.com/World/Latest-News-Wires/2013/0609/Erdogan-calls-Turkishprotesters-those-who-burn-and-destroy>.

şiddet eylemlerini kınayıp sorumlulardan hesap sormak yerine bunları “kahramanlık destanı” olarak kutlamıştır.⁷⁵

Yüz binlerce Türk vatandaşına karşı uygulanan bu şiddet ve acil sağlık hizmetlerinin suç haline getirilmesi temel insan haklarını ve insan onurunu çiğneyen bir siyaseti yansıtmaktadır. Başbakan Erdoğan’ı ve Türkiye hükümetini göz yaşartıcı gaz kullanımına ve ihtiyaç içinde olanlara acil hizmet sunan tıbbi personele yönelik saldırılara derhal son vererek bütün Türkiye vatandaşlarının haklarına ve onuruna saygı göstermeye çağırıyoruz.

Politika Tavsiyeleri

Türkiye imzalamış olduğu bütün insan hakları anlaşmalarına uymak ve yurttaşlarının temel haklarına saygı göstermekle yükümlü olmayı sürdürmektedir. PHR, Türkiye hükümetini, uluslararası topluluğu ve ABD hükümetini gecikmeden aşağıdaki tavsiyelere uygulamaya çağırır.

Başbakan Erdoğan ve Türkiye Hükümetine

- Barışçıl toplanma ve konuşma özgürlüğü dâhil, temel haklar ve özgürlüklere yönelik saygısızlık ve suçlulaştırmaya son verin.
- * Göz yaşartıcı gazın yıkıcı sağlık sorunları yaratacak biçimde kitlesel ölçekte bir silah gibi sistematik biçimde kullanılması nedeniyle, hükümetin göz yaşartıcı gaz kullanımı suiistimalleri hakkında kapsamlı soruşturmalar yürüteceği, faillerden hesap soracağı, faillerin emniyet kuvvetlerinden ihraç edileceği ve bütün emniyet görevlilerinin isyan denetim malzemelerinin uygun biçimde kullanımı konusunda eğitimden geçirileceği zamana kadar, Türkiye’deki göz yaşartıcı gaz kullanımını acilen ve bütünüyle durdurun.
- Barışçıl protestoculara yönelik bütün şiddet biçimlerini yasaklayın ve daima zorunluluk, orantısallık (asgari güç düzeyi), yasallık ve hesap sorabilirlik ilkelerine⁷⁶ dayanması gereken Birleşmiş Milletler güç kullanımı standartlarına saygı gösterin.
- Mevcut ve gelecekteki bütün kolluk gücü mensupları açısından, uygun güç kullanımı ve uluslararası hukuka bağlılık konularında kapsamlı bir eğitimi güvence altına alın.
- Aşırı güç kullanımı ve diğer insan hakları ihlallerinin bütün sorumlularından hesap sorma mekanizmalarını güvence altına alın.
- Çevik kuvvet polisinin kimlik numaralarının emir-komuta, denetim ve hesap sorabilirlik amaçları için sergilenmesini zorunlu kılın. Türkiye, (yukarıda özetlenen) uygun olmayan göz yaşartıcı gaz kullanımı ile ilgili konuları tam olarak ele aldıktan sonra, hükümet çevik kuvvet

⁷⁵ “Erdogan Praises Police ‘Heroism’ Amid Turkish Protests,” Huffington Post, July 18, 2013, http://www.huffingtonpost.com/2013/06/24/erdogan-police-heroism-turkey-protests_n_3489582.html.

⁷⁶ Kolluk Kuvvetlerinin Güç ve Ateşli Silah Kullanımı Hakkındaki Temel İlkeler; BM Genel Kurulu, Code of Conduct for Law Enforcement Officials, U.N. Doc. A/34/46, December 17, 1979, <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/LawEnforcementOfficials.aspx>.

polisinin herhangi bir biçimde şiddet kullanmadan önce protestocuları uluslararası en iyi uygulamalar⁷⁷ uyarınca uyarmasını güvence altına almalı ve sonra göz yaşartıcı gaz ve/veya diğer isyan denetim malzemeleri kullanımını her defasında rapor etmelidir.

- Sadece barışçıl protesto haklarını kullanan kimseleri gözaltına almaya son verin ve derhal serbest bırakın.
- Parlamentonun ve Adalet Bakanlığı'nın Adli Tıp Kurumu tarafından belgelenen bütün protestolarla bağlantılı yaralanmalar konusunda kapsamlı bir rapor hazırlayıp kamuoyuna yayınlamasını zorunlu kılın.
- Yaralı protestoculara acil sağlık hizmeti sunan sağlık personeline yönelik bütün saldırıları yasaklayın. Sağlık personeli ve/veya birimlerine karşı şiddet kullanan bütün faillerden adil ve şeffaf yasal prosedürlere uygun biçimde hesap sorun.
- Sağlık personelinin yaralı protestocuların ve sağlık hizmeti sunucularının isimlerini yetkililere bildirmesini isteyen en son Sağlık Bakanlığı (SB) genelgesini iptal edin.
- Sağlık personeli açısından gereksinim içinde olanlara acil sağlık hizmeti sunma görevini ihmal etmeyi suç sayan Türk Ceza Kanunu 97 ve 98. Maddelerine saygı gösterin ve bağımsız sağlık personelinin "lisanssız" veya "yetkisiz" acil sağlık yardımı sunmasını suç haline getirecek olan yeni yasa önerisini acilen geri çekin.
- Türk Tabipleri Birliği (TTB), Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) ve diğer saygın bağımsız örgütlerin bağımsızlık ve özerkliğini, bu örgütlerin Türkiye yurttaşlarının sağlık ve insan haklarına yönelik kritik katkıları nedeniyle destekleyin. Bunlar uluslararası tıp camiasında mesleki namusları ve mesleki kaliteleriyle son derece yüksek saygınlığa sahip örgütlerdir.
- Türkiye anayasasının TBB'nin ve diğer yarı bağımsız örgütlerin bağımsızlığını teyit eden hükümlerine uyun ve bu örgütleri devlet bakanlıklarına bağımlı hale getirme girişimlerine son verin.
- BM İnsan Hakları Konseyi özel prosedürleri uyarınca yürütülecek her türlü soruşturmayla işbirliği içinde olun.

Uluslararası Topluluğa

- Türkiye hükümetinin suiistimaller hakkında kapsamlı soruşturmalar yürüteceği, faillerden hesap soracağı, failleri emniyet kuvvetlerinden çıkartacağı ve bütün emniyet görevlilerini isyan denetim malzemelerinin uygun biçimde kullanımı konusunda eğitimden geçirileceği zamana kadar, Türkiye'ye göz yaşartıcı gaz ihracatını durdurun.
- Türkiye'ye, yukarıda insan haklarını korumak ve tıbbi yansızlık ilkesine saygı göstermek üzere sıralanmış olan tavsiyeleri uygulaması için baskı yapmak üzere çok taraflı kurumlardaki sesinizi ve oy hakkınızı kullanın.

⁷⁷Kolluk kuvveti görevlileri barışçıl toplantılarda güce başvurmadan önce, fiziken varlık göstermek, diyalog, bilgi iletişimi ve çatışmanın yumuşatılması gibi şiddet içermeyen araçlar kullanmaya çalışmalıdır. Bakınız "Policy (Revised): Formed Police Units in United Nations Peacekeeping Operations,"DPKO Ref. 2009.32, March 1, 2010, 9, http://www.un.org/en/peacekeeping/sites/police/documents/formed_police_unit_policy_032010.pdf.

- Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri'nin Türkiye'nin protestoculara karşı aşırı güç kullanımı konusunda soruşturma başlatma konusundaki mevcut girişimlerini destekleyin.
- İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezalar hakkındaki BM Özel Raportörü'nün ve barışçıl toplantı ve örgütlenme özgürlüğü hakları hakkındaki BM Özel Raportörü'nün Türkiye'ye yönelik bir ülke ziyareti yapmasını destekleyin.
- Göz yaşartıcı gaz kullanımı hakkında kılavuz ilkelerin geliştirilmesi için hukuk, tıp, kamu sağlığı ve kolluk güçleri topluluklarının uzmanlarının da dâhil olacağı bir uluslararası zirvenin düzenlenmesini destekleyin.

ABD Hükümetine

- Türkiye hükümetinin suiistimaller hakkında kapsamlı soruşturmalar yürüteceği, faillerden hesap soracağı, failleri emniyet kuvvetlerinden çıkartacağı ve bütün emniyet görevlilerini isyan denetim malzemelerinin uygun biçimde kullanımı konusunda eğitimden geçirileceği zamana kadar, Türkiye'ye göz yaşartıcı gaz lisansı ihracatını durdurun.
- Sağlık çalışanlarına, tesislerine, ulaşımına veya tedariklerine saldıran hükümetlerden hesap sorma mekanizmalarını yetkilendiren Tıbbi Yansızlığı Koruma Yasası H.R.2033'ü kabul edin.
- Söz konusu maddeleri barışçıl hoşnutsuzlukları bastırmak için kullanan her türlü hükümete göz yaşartıcı gaz veya diğer isyan denetim maddelerinin ihraç edilmesini yasaklayan yasayı kabul edin.
- Türkiye hükümetine yukarıda özetlenen tavsiyeler konusunda acil ve ölçülebilir ilerleme kaydetmesi konusunda baskı yapmak üzere ikili müzakereleri kullanın.

Ek

İlgili Yasal Standartlar

Güç Kullanımı Hakkındaki Uluslar arası Standartlar

Birleşmiş Milletler, her zaman zorunluluk⁷⁸, orantısallık⁷⁹ yasallık ve hesap verilebilirlik⁸⁰ ilkelerine dayandırılması zorunlu olan en iyi güç kullanımı uygulamalarını belirlemiştir. Bütün eylemler insan hayatını ve onurunu korumayı ve kollamayı amaçlamalıdır.⁸¹ Ayrıca, kolluk kuvvetleri, barışçıl toplantıları ele alırken, güce başvurmadan önce –varlığını gösterme, diyalog, bilgilendirme ve de-eskalasyon gibi- şiddet içermeyen yöntemleri kullanmayı

⁷⁸ Kolluk kuvvetleri, görevlerini yerine getirirken, mümkün olduğu ölçüde, güç veya ateşli silah kullanımına başvurmadan önce şiddet dışı araçlara başvuracaktır. Güç ve ateşli silahları sadece diğer araçların etkisiz kalması veya amaçlanan sonuca ulaşılmasını sağlamasının imkânsız olduğu koşullarda kullanabilirler. Bakınız Kolluk Kuvvetlerinin Güç ve Ateşli Silah Kullanımı Hakkındaki Temel İlkeler, Madde 4, UN Doc. A/CONF.144/28/Rev.1; ayrıca bakınız Kolluk Kuvvetleri Usülleri Yasası Madde. 3, U.N. Doc. A/34/46.

⁷⁹ Güç ve ateşli silahların yasal kullanımının kaçınılmaz olduğu koşullarda, kolluk görevlileri (1) söz konusu kullanımda kısıtlamaya gidecek ve tehdidin ve ulaşılacak meşru hedefin ciddiyetiyle orantılı biçimde davranacaklardır ve (2) damaj ve yaralamalı minimize edecek ve insan hayatına saygı gösterip koruyacaklardır. Bakınız Kolluk Kuvvetlerinin Güç ve Ateşli Silah Kullanımı Hakkındaki Temel İlkeler, Madde. 5; bakınız ayrıca Kolluk Kuvvetleri Usülleri Yasası, Madde 3.

⁸⁰ ⁸⁰ Kolluk Kuvvetlerinin Güç ve Ateşli Silah Kullanımı Hakkındaki Temel İlkeler, Maddeler. 7, 22; Kolluk Kuvvetlerinin Güç ve Ateşli Silah Kullanımı Hakkındaki Temel İlkeler, Madde 7.

⁸¹ Kolluk Kuvvetlerinin Güç ve Ateşli Silah Kullanımı Hakkındaki Temel İlkeler, Madde. 3; Code of Conduct for Law Enforcement Officials, Madde. 2.

denemelidir. Yasa dışı ancak şiddet içermeyen toplanmalar gibi, tehdit düzeyi daha ciddi olan durumlarda, daha az ölümcül araç ve silahlarla yapılması kaydıyla güç gösterisi kabul edilebilir. Sadece durum acil ölümcül bir tehdit düzeyine ulaşacak biçimde tırmandığında kolluk kuvvetleri orantısız ve makul ölümcül güç kullanabilir. Güç veya ateşli silahların yasal biçimde kullanılmasından kaçınılamadığı durumlarda, kolluk görevlileri kısıtlı ve minimum hasar ve yaralanmaya neden olmalı, insan hayatına saygı gösterip korumalı, her türlü yaralanan veya etkilenen kişinin yardım ve tıbbi yardım almasını güvence altına almalı, yaralıların yakınlarına haber verilmesini güvence altına almalı ve keyfi veya aşırı güç kullanımının bir suç olarak cezalandırılmasını güvence altına almalıdır. Politik istikrarsızlık veya kamusal acil durum dâhil istisnai koşullar, bu ilkelerden herhangi bir kopuşu meşrulaştırmak için kullanılamaz.⁸²

Birçok örnekte, görgü tanıklıkları ve yaygın görüşmeler temelinde, PHR polis ve diğer kolluk görevlilerinin Gezi Parkı olayları boyunca kendi hayatlarına veya üçüncü kişilerin hayatlarına yönelik hiçbir acil tehditle karşılaşmadığı sonucuna varmıştır. Ayrıca, görüşülen kişiler başlangıçta barışçıl biçimde başlayan gösterilere yönelik katı polis tutumuna tepki olarak taş atıldığı ve barikatların kurulduğu örnekleri ifade ederken, PHR araştırmacıları protestocuların gösteriler sırasında silahlandığına veya silah taşıdığına dair hiçbir kanıtı rastlamamıştır.

Türk Yasaları

Barışçıl gösteri hakkı Türkiye anayasası kapsamında bir hak olarak kabul edilmiştir. Madde 3(4): “Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir der.”⁸³

Söz konusu gösteriler yalnızca “millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması” amacıyla kanunla sınırlanabilir.⁸⁴

Türk ceza yasası (TCK)⁸⁵ kamu görevlilerinin fiziksel ve/veya zihinsel acıya neden olmasını suç haline getiren bir dizi hüküm içermektedir. TCK Madde 94 şöyle demektedir:

(1) Bir kişiye karşı insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, algılama veya irade yeteneğinin etkilenmesine, aşağılanmasına yol açacak davranışları gerçekleştiren kamu görevlisi hakkında üç yıldan on iki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

2) Suçun;

a) Çocuğa, beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye ya da gebe kadına karşı,

b) Avukata veya diğer kamu görevlisine karşı görevi dolayısıyla,

⁸² ⁸² Kolluk Kuvvetlerinin Güç ve Ateşli Silah Kullanımı Hakkındaki Temel İlkeler, Madde 8.

⁸³ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 7 Kasım 1982, Madde 34, http://global.tbmmgov.tr/docs/constitution_en.pdf.

⁸⁴ Agy

⁸⁵ Türk Ceza Yasası

İşlenmesi hâlinde, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(3) Fiilin cinsel yönden taciz şeklinde gerçekleşmesi hâlinde, on yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(4) Bu suçun işlenişine iştirak eden diğer kişiler de kamu görevlisi gibi cezalandırılır.

(5) Bu suçun ihmali davranışla işlenmesi hâlinde, verilecek cezada bu nedenle indirim yapılmaz.

TCK Madde 95⁸⁶ ise suçun aşağıdakilere neden olması halinde cezanın yarı orandan bir katına kadar artırılmasını öngörür: mağdurun; duyularından veya organlarından birinin işlevinin sürekli zayıflaması, konuşmasında sürekli zorluk, yüzünde sabit iz ve diğerleri, yaşamını tehlikeye sokan bir durum, iyileşmesi olanağı bulunmayan bir hastalık veya bitkisel hayata girmesi, duyularından veya organlarından birinin işlevinin yitirilmesi ve diğerleri. İşkence fiilinin vücutta kemik kırılmasına neden olması hâlinde, kırığın hayat fonksiyonlarındaki etkisine göre sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Ölüm meydana gelmesi halinde, failin ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükmolunur.⁸⁷

TCK Madde 24⁸⁸ meşru savunma için cezasızlık öngörmekle birlikte, Türk yasaları bir yandan da meşru savunma durumunun acil zorunluluğu, tehlikenin ciddiyeti ve bu tehlikeyi bertaraf etmek için kullanılan araçlar arasında orantısız bir ilişkiyi zorunlu kılmaktadır.

Ayrıca, TCK Madde 27 de fiziksel ve/veya zihinsel acının kasti olmaması veya ihmale bağlı olarak verilmesi halinde (altıda birden üçte bire kadar) ceza indirimi getirmektedir; “mazur görülebilecek bir heyecan, korku veya telaştan ileri gelmiş ise” faile ceza verilmez.⁸⁹

Ayrıca, TCK 97 ve 98. Maddeler, tıbbi personelin acil sağlık yardımı sunmasını zorunlu kılmaktadır.⁹⁰ TCK Madde 97, bir hastalığa yakalanmış, yaralanmış veya ölmüş olan mağdurlar dâhil şahısları kendi haline terk edilmeye karşı korumaktadır:

(1) Yaşı veya hastalığı dolayısıyla kendini idare edemeyecek durumda olan ve bu nedenle koruma ve gözetim yükümlülüğü altında bulunan bir kimseyi kendi hâline terk eden kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Terk dolayısıyla mağdur bir hastalığa yakalanmış, yaralanmış veya ölmüşse, neticesi sebebiyle ağırlaştırılmış suç hükümlerine göre cezaya hükmolunur”.

TCK Madde 98 tıbbi personelin ihtiyaç içinde olanlara acil tıbbi bakım sunma görevini ihmal etmesini suç haline getirmektedir:

(1) Yaşı, hastalığı veya yaralanması dolayısıyla ya da başka herhangi bir nedenle kendini idare edemeyecek durumda olan kimseye hâl ve koşulların elverdiği ölçüde yardım etmeyen

⁸⁶ Türk Ceza Yasası, Madde 95

⁸⁷ Agy

⁸⁸ Türk Ceza Yasası, Madde 25

⁸⁹ Türk Ceza Yasası, Madde 27

⁹⁰ Türk Ceza Yasası, Madde 97 ve 98.

ya da durumu derhâl ilgili makamlara bildirmeyen kişi, bir yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır.

(2) Yardım veya bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi dolayısıyla kişinin ölmesi durumunda, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasına hükmolunur”.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

2012 Nisan ayında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Türkiye’ye karşı Ali Güneş davasında⁹¹, İstanbul’da 2004 yılında yapılan NATO zirvesine karşı yapılan bir protestoyla bağlantılı nihai kararını açıkladı. ⁹²Mahkeme Türkiye’nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3. Maddesini ihlal ettiğine karar verdi. 3. Madde şöyle demektedir: “Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz”.

Ali Güneş polis denetimi altındayken yüzüne göz yaşartıcı gaz veya biber gazı sıkılmış ve yetkililer daha sonra Güneş tarafından savcılığa yapılan suç duyurusu konusunda herhangi bir soruşturma başlatmamıştı.⁹³ Mahkeme, “... başvurunun yüzüne yukarıda tarif edilen koşullar altında istemi dışında maddeler sıkılması şahsı yoğun bir fiziksel ve zihinsel ıstıraba maruz bırakmış ve şahısta aşağılanma ve küçük düşürülmeye neden olacak biçimde korku, panik ve öfke duyguları yaratmış olmalıdır” dedi.

Bu nedenle AİHM aşağıdaki sonuca varmıştır:

“... polis görevlileri söz konusu koşullar altında başvurunun yüzüne maddeler sıkarak kendisini Sözleşme Madde 3 anlamında insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleye maruz bırakmıştır.”

Mahkeme ayrıca İşkence ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Önlenmesi (CTP) Avrupa Komitesinin yasa uygulamalarında söz konusu gazların kullanımı konusundaki kaygılarını da not etmiştir.⁹⁴

“[B]iber gazı potansiyel olarak tehlikeli bir maddedir ve kapalı alanlarda kullanılmamalıdır. Açık alanlarda kullanıldığı zaman bile CPT ciddi kayıtlar koymaktadır; istisnai olarak kullanılması gereken hallerde, net biçimde tanımlanmış emniyet önlemleri alınmış olmalıdır. Örneğin, biber gazına maruz bırakılmış kimselere acilen tıp doktorlarına erişim sağlanmalı ve ilaç sunulmalıdır. Biber gazı denetim altına alınmış bir tutukluya karşı asla kullanılmamalıdır. (CPT/Inf (2009) 25)

2006 tarihli Türkiye’ye karşı Oya Ataman⁹⁵ AİHM kararında, AİHM göz yaşartıcı gaz veya biber gazının aşağıdaki gibi etkiler yaratabileceğine hükmetmiştir:

⁹¹ Türkiye’ye karşı Güneş, no. 9829/07, §§ 17-18, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 10 Nisan 2012, <http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-110262>.

⁹² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf, Art. 3.

⁹³ Not: Mahkeme göz yaşartıcı gazla ilgili Madde 3 ihlali veri olduğu için Güneş’in polis tarafından dövülüp dövülmediğini ayrıca araştırmayı gereksiz bulmuştur.

⁹⁴ Türkiye’ye karşı Güneş, paragraf. 39.

⁹⁵ Türkiye’ye karşı Oya Ataman, no. 74552/01, §§ 17-18, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 5 Aralık 2006, <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78330>.

“... solunum sorunları, bulantı, kusma, solunum borusu rahatsızlığı, gözyaşı kanalları ve gözlerde rahatsızlık, spazmlar, göğüs ağrısı, deri yangısı ve alerjiler. Kuvvetli dozlarda kullanıldığında nefes veya yemek borusu dokusu ölümüne, akciğer ödemine veya iç kanamaya (böbrek üstü bezi kanaması) neden olabilir.

Mahkemenin Türkiye’ye karşı Ali Güneş davasındaki kararı, son dönemde Türkiye’nin Gezi Parkı protestoları sırasında, barışçıl göstericilere veya polis denetimi altındaki kimselere karşı göz yaşartıcı gaz ve diğer gereksiz ve aşırı şiddet kullanımının kitlesel ölçekte insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele oluşturduğunu göstermektedir.

Türk hükümetinin protestoculara yönelik kötü muameleye son vermek için anlamlı adımlar atmadığı 2013 tarihli daha yeni AİHM kararlarıyla da kanıtlanmaktadır. Mahkeme, 16 Haziran’da, Türkiye’de, bu maddelerin kullanımından kaynaklanan ölüm ve yaralanma riskinin minimize edilmesi için, göz yaşartıcı gazın düzgün biçimde kullanımı koşulları ile ilgili olarak alınması gereken emniyet önlemlerinin güçlendirilmesi gerektiğine hükmetmiştir.⁹⁶ Ayrıca, 23 Temmuz’da Mahkeme Türkiye’de göz yaşartıcı gaz kullanımını düzenleyen net ve yeterli önlemlerin olmamasının söz konusu silahların polis görevlileri tarafından aşırı biçimde kullanılmasına katkıda bulunduğunu da belirlemiştir. AİHM ayrıca polis görevlilerinin asla şiddet kullanmamış veya kamu düzenine karşı bir tehlike oluşturmayan kalabalıkları dağıtmaya çalışmadan önce belirli bir hoşgörü derecesi göstermemiş olduğunu da belirlemiştir.⁹⁷

⁹⁶ Abdulla Yaşa ve diğerleri Türkiye’ye karşı, no. 44827/08, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 16 Haziran 2013, <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122874>.

⁹⁷ Türkiye’ye karşı İzci, no. 42606/05, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 23 Temmuz 2013, <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-4443118-5346250>.

